

Milan Lovenjak

Senatus consultum de Cn. Pisone patre (CIL II² 5.900) in Tacitov opis procesa proti Gneju Pizonu

V južni Španiji, na ozemlju nekdanje rimske province Betike, je bilo odkritih več v bronaste plošče vrezanih kopij senatovega sklepa, datiranih z 10. decembrom l. 20 (gl. *Senatus Consultum*, SC, v. 175). Gre za dokument o sodnem procesu proti Gneju Pizonu Starejšemu, ki naj bi bil 10. oktobra l. 19 v Antiohiji zakrivil Germanikovo smrt in sprožil državljansko vojno. Te dogodke podrobneje opisuje tudi Tacit v 2. in 3. knjigi *Analov*, njegova pripoved in časovno sosledje pa deloma precej odstopata od uradne različice na bronastih ploščah, ki naj bi bila objavljena v Rimu, in sicer na mestu, ki ga je izbral Tiberij, kasneje pa tudi na forumih vseh provincialnih mestnih središč in v zimskih legijskih taborih (SC, v. 169–172). Vseh šest kopij najverjetneje izvira z ilegalnih izkopavanj ali iskalnih akcij z detektorji kovin in so bile l. 1992 od preprodajalcev starin odkupljene za Arheološki muzej v Seville (Museo Arqueológico Provincial de Sevilla).¹

Prva, skoraj v celoti ohranjena kopija (t.i. kopija A), izvira iz antičnega mesta *Irni* (*municipium Fl. Irni*), danes neposeljenega področja, znanega pod

¹ Po predhodnih krajših noticah in poročilih (od l. 1991 dalje) o najdbah bronastih plošč so leta 1996 Antonio Caballos Rufino, Werner Eck in Fernando Fernández izdali dve monografiji, eno v španskem in drugo v nemškem jeziku, ki se vsebinsko deloma pokrivata, deloma pa vsaka prinaša nekatera dodatna poglavja in slikovno gradivo in kot celota predstavljata danes temeljno objavo napisov (Caballos Rufino et al., *El senadoconsulto*; Eck et al., *Das senatus consultum*; s prepisi, študijo paleografskih značilnosti pisave, prozopografsko analizo na napisih navedenih oseb, predstavitevjo izsledkov kemičnih preiskav kovine, seznamom uporabljenih besed idr.). Napis *SC de Gn Pisone patre* (CIL II² 5.900) je bil doslej predmet številnih razprav in člankov, prav tako tudi obravnav v univerzitetnih seminarjih, in po pomenu in odmevnosti skorajda že prevzel primat t.i. napisu iz Ankire (*monumentum Ancyranum* oz. *Res gestae Divi Augusti*). Za dokumente pravne vsebine na splošno gl. Rowe, »The Roman State«, in Bruun, »Roman government«.

imeni Las Herrizas, Cerro Los Baldíos in El Diente de la Vieja, ki leži okrog 5 km jugovzhodno od kraja El Saucejo in okrog 3 km severovzhodno od kraja Algamitas.² Gre za precej veliko, iz dveh delov sestavljeno ploščo (višina 46–43,3 cm, širina 118 cm, debelina 4,7–4,8 mm, teža 20,255 kg), razbito na 23 prilegajočih se kosov, od katere manjkata le dva manjša fragmenta z deli črk v naslovu in delom stolpca I³.

Napis je razdeljen na naslov, ki ima precej večje črke (4–4,5 cm) in poteka čez celo ploščo, in štiri stolpce s po 40–46 vrsticami (velikost črk 5–6 mm), skupaj 176 vrstic s povprečno 62 črkami. Črke naj bi po izsledkih paleografske analize zapisala dva graverja (*caelatores*), prvi stolpca I in II, drugi pa stolpca III in IV.⁴

Druga kopija (t.i. kopija B) naj bi bila po prvotnih podatkih najdena na lokaciji antičnega mesta *Olaurum* na Monte Hachillo, v bližini kraja Lora de Este na vzhodu province Seville, po drugi verziji (iz l. 1995) pa naj bi jo odkrili pri strojnem izkopu ob gradnji državne ceste 331 iz Córdobe proti Málagi, v bližini kraja El Tejar (južno od kraja Benameji v provinci Córdoba), kjer morda gre iskati v itinerarijih omenjeno obcestno postojanko *Ad Gemellas*.⁵ Ohranjeni so štirje fragmenti, trije prilegajoči se od leve polovice plošče s stolpcem I in delom stolpca II in del desne strani plošče z desno polovico stolpca II. (Največja višina plošče je 60,7 cm; največja ohranjena širina prvih treh fragmentov je 52,5 cm, četrtega pa 25 cm zgoraj in 11 spodaj, celotna (preračunana) širina plošče je znašala ok. 91 cm; debelina 2–4 mm, skupna teža pa 10,94 kg). V celoti ali deloma je ohranjenih 126 vrstic napisa (črke v. 1–3 so večje: 14–16 mm, 9–11 mm in 8–9 mm, od v. 4–11 med 6 in 8 mm, od v. 11 dalje med 5 in 6 mm), razdeljenih v dva stolpca s po 64 oz. 63 vrsticami s povprečno 78 črkami⁶.

O izvoru fragmentov kopij C, D, E und F ni drugih podatkov razen zagotovil prodajalcev, da naj bi bili najdeni v provinci Sevilli. Fragmenti predstavljajo različne dele plošč oziroma posameznih vrstic besedila (C za vrstice 78–82, D za vrstice 81–84, E za vrstice 39–42 in F za vrstice 165–168), njihova največja širina in višina pa ne presegata 3,5 cm.⁷

2 Gl. Caballos Rufino et al., *El senadoconsulto*, 15–16 (gl. tudi Apéndice 3 *Irni* na str. 243–252) in fot. lokacije na str. 312–313, L. 18–19. Tu je bila l. 1981 z detektorjem kovin najdena plošča z flavijskim municipalnim zakonom (*Lex Irnitana*), naslednje leto pa ob arheoloških izkopavanjih še več tej plošči pripadajočih fragmentov (loc. cit.).

3 Za opis, ureditev napisa na plošči (*ordinatio*), diplomatski prepis, indeks vseh nastopajočih besed »v kontekstu« gl. Caballos Rufino et al., *El senadoconsulto*, 16–65, fot. na str. 293–301 (t. 1–9) in 308 (t. 16). Opis in diplomatski prepis tudi v Eck et al., *Das senatus consultum*, 7–21, fot. na T. 1–9.

4 Caballos Rufino et al., *El senadoconsulto*, 19–21.

5 Caballos Rufino et al., *El senadoconsulto*, 66–68. Za *Olaurum* gl. Apéndice 4 *Olaurum* (*Olavra*) na str. 253–264, za najdišče El Tejar pa Apéndice 5 »El Tejar« na str. 265–275.

6 Za opis in diplomatski prepis gl. Caballos Rufino et al., *El senadoconsulto*, 68–72, fot. na str. 302–307 (t. 10–15) in 308 (t. 16) in Eck et al., *Das senatus consultum*, 21–30, fot. na T. 10–18. Morda je tudi ta napis delo dveh različnih graverjev, kar pa ni tako zanesljivo kot pri kopiji A.

7 Caballos Rufino et al., *El senadoconsulto*, 80–85, fot. na str. 309 (t. 17: *Copia C–F*), Eck et al., *Das senatus consultum*, 30–35, fot. na T. 19–20.

Morda predstavlja del sedme kopije (t.i. kopija G) istega besedila fragment bronaste plošče, ki naj bi bil najden v okolici kraja Martos (provinca Jaen) na področju rimske kolonije Gemele (*Tucci colonia Augusta Gemella*) in je leta 1993 prispel v tamkajšnjo arheološko zbirko v samostanu Colegio de San Antonio de Padua.⁸ Tudi ta odlomek je zelo majhen (višina je 3 cm, širina 3,5 cm in debelina 0,4 cm). Za dopolnitev ohranjenih črk PRO in najverjetneje dela P-ja, ki so precej velike (1,7 cm) in bi zato lahko bile del naslova, po paleografskih značilnostih pa bi težko nastale po obdobju julijsko-klavdijske dinastije, izdajatelji kot najverjetnejšo možnost predlagajo besedilo naslova na kopiji A: [*S. c. de Cn. Pisone patre*] *prop[ositum N. Vibio Sereno procos.]*. Glede na razširjenost napisa v provinci Betiki je ta dopolnitev in s tem možnost, da gre za sedmo kopijo istega napisa, verjetna, ni pa tega mogoče z gotovostjo potrditi.

REKONSTRUKCIJA IN PREVOD DOKUMENTA S(ENATUS) C(ONSULTUM) DE CN(AEO) PISONE PATRE

*Latinsko besedilo*⁹

S(enatus) c(onsultum) de Cn(aeo) Pisone patre, propositum N(umerio) Vibio Sereno pro co(n)s(ule).

A(nte) d(iem) IIII eid(us) Dec(embres) in Palatio in porticu, quae est ad Apollinis. Scribendo / adfuerunt M(arcus) Valerius M(arci) f(ilius) Lem(onia tribu) Messallinus, G(aius) Ateius L(uci) f(ilius) Ani(ensi tribu) Capito, Sex(tus) Pomp(eius) / Sex(ti) f(ilius) Arn(ensi tribu), M(arcus) Pompeius M(arci) f(ilius) Teret(ina tribu) Priscus, G(aius) Arrenus G(ai) f(ilius) Gal(eria tribu) Gallus, L(ucius) Nonius L(uci) f(ilius) / Pom(ptina tribu) Asprenas q(uaestor), M(arcus) Vinicius P(ubli) f(ilius) Pob(lilia tribu) q(uaestor). Quod Ti(berius) Caesar divi Aug(usti) f(ilius) Aug(ustus) /⁵ pontifex maximus, tribunicia potestate XXII, co(n)s(ul) III, designatus IIII ad sena/tum rettulit qualis causa Cn. Pisonis patris visa esset et an merito sibi mor/tem conscisse videretur et qualis causa M. Pisonis visa esset, cui relationi ad/iecisset, uti precum suarum pro adolescente memor is ordo esset, <et> qualis cau/sa Plancinae visa esset, pro qua persona, quid petisset et quas propter causas, /¹⁰ exposuisset antea, et quid de Visellio Karo et de Sempronio Basso, comitibus / Cn. Pisonis patris, iudicaret senatus, d(e) i(is) r(ebus) i(ta) c(ensuerunt). / Senatum populumq(ue) Romanum ante omnia dis immortalibus gratias agere, / quod nefaris consilis Cn. Pisonis patris,

8 CIL II², 5, 64. Stylow pri Caballos Rufino et al., *El senadoconsulto*, 105–106, fot. na str. 309 (L. 17: *Copia G*), Stylow pri Eck et al., *Das senatus consultum*, 35–37, fot. na T. 20: *Fragment aus Martos* in Stylow in Corzo Pérez, »Eine neue Kopie«.

9 Latinsko besedilo po: Eck et al., *Das senatus consultum*, 38–50, in Caballos Rufino et al., *El senadoconsulto*, 122–127.

tranquillitatem praesentis status / r(ei) p(ublicae), quo melior optari non pote^{re}t quo beneficio principis nostri frui contigit, /¹⁵ turbar^ri passi non sunt, deinde Ti. Caesari Augusto, principi suo quod earum rerum / omnium, quae ad explorandam veritatem necessariae fuerunt, co/piam senatui fecerit, cuius aequitatem et patientiam hoc quoq(ue) nomine / admirari senatum, quod, cum manifestissima sint Cn. Pisonis patris scelera / et ipse de se supplicium sumpsisset, nihilominus causam eius cognosci volue²⁰rit filiosque eius arcessitos hortatus sit, ut patris sui causam defenderent, ita ut / eum quoq(ue), qui ordinis senatori nondum esset, ob eam rem introduci in senatum vellet et / copiam utriq(ue) dicendi pro patre et pro matre ipsorum et pro M. Pisone faceret. / Itaque cum per aliquot dies acta causa sit ab accusatoribus Cn. Pisonis patris et ab ipso / Cn. Pisone patre, recitatae epistulae, recitata exemplaria codicillorum, quos /²⁵ Germanicus Caesar Cn. Pisoni patri scripsisset, producti testes cuiusq(ue) ordinis sint, / <senatum> a^rbⁱi<t>rari singularem moderationem patientiamq(ue) Germanici Caesaris evic/tam esse feritate morum Cn. Pisonis patris atq(ue) ob id morientem Germanicum Cae/sarem, cuius mortis fuisse caussam Cn. Pisonem patrem ipse testatus sit, non inme/rito amicitiam ei renuntiasset, qui - cum deberet meminisse adiutorem se datum /³⁰ esse Germanico Caesari, qui a principe nostro ex auctoritate huius ordinis ad / rerum transmarinarum statum componendum missus esset desiderantium / praesentiam aut ipsius Ti. Caesaris Aug(usti) aut filiorum alterius utrius, neclecta / maiestate domus Aug(ustae), neclecto etiam iure publico, quod adlect(us) proco(n)s(uli) et ei proco(n)s(uli), de quo / lex ad populum lata esset, ut in quamcumq(ue) provinciam venisset, maius ei imperium /³⁵ quam ei, qui eam provinciam proco(n)s(ule) optineret, esset, dum in omni re maius imperi/um Ti. Caesari Aug(usto) quam Germanico Caesari esset, tamquam ipsius arbitri et po/testatis omnia esse deberent, ita se, cum in provincia Syria fuerit, gesserit - bellum {cum} Armeniacum / et Parthicum, quantum in ipso fuerit, moverit, quod neq(ue) ex mandatis principis / nostri epistulisq(ue) frequentibus Germ(anici) Caesar(is), cum is abesset, Vononem, qui sus/⁴⁰pectus regi Parthorum erat, longius removeri voluerit, ne profugere ex custodia / posset, id quod fecit, et conloqui quosdam ex numero Armeniorum malos et audaces cum Vonone passus sit, ut per eosdem tumultus in Armenia excita/retur ac Vonone<s> vel occiso vel expulso rege Armeniae, quem Germanicus Caesar ex voluntate patris sui senatusq(ue) ei genti regem dedisset, <eam> occuparet, /⁴⁵ eaq(ue) magnis muneribus Vononis corruptus fecerit; bellum etiam civile ex/citare conatus sit, iam pridem numine divi Aug(usti) virtutibusq(ue) Ti. Caesaris Aug(usti) / omnibus civilis belli sepultis malis repetendo provinciam Syriam post / mortem Germanici Caesaris quam vivo eo pessumo et animo et exemplo re/liquerat, atq(ue) ob id milites Romani inter se concurrere coacti sunt, perspecta etiam /⁵⁰ crudelitate unica, qui, incognita causa, sine consili sententia plurimos ca/pitis supplicio adfecisset neq(ue) externos tantummodo, sed etiam centurionem / c(ivem) R(omanum) cruci fixisset; qui militarem disciplinam a divo Aug(usto) institutam et / servatam a Ti. Caesare Aug(usto) corrupisset, non solum indulgendo militibus, <ne> / his, qui ipsis praesunt, more vetustissimo parerent, sed etiam donativa suo /⁵⁵ nomine ex fisco principis nostri dando, quo facto milites alios Pisonianos, a/lios Caesarianos dici laetatus sit, honorando etiam eos,

qui post talis nominis / usurpationem ipsi paruisse⁷¹; qui post mortem Germanici Caesaris, cuius in/teritum non p(opulus) R(omanus) modo, sed exterar quoq(ue) gentes luxserunt, patri optumo et / indulgentissimo libellum, quo eum accusaret, mittere ausus sit oblitus non /⁶⁰ tantum venerationis caritatisq(ue), quae principis filio debebantur, ceterum / humanitatis quoq(ue), quae ultra mortem odia non patitur procedere, et cuius / mortem gavisum esse eum his argumentis senatui apparuerit: quod nefaria / sacrificia ab eo facta, quod naves, quibus vehebatur, ornatae sint, quod reclu/serit deorum immortalium templa, quae totius imperi Romani constantissima /⁶⁵ pietas clauserat, eiusdemque habitus animi argumentum fuerit, quod dedisset cong/arium ei, qui nuntiaverit sibi de morte Germanici Caesaris, probatum<q(ue)> sit frequen/ter[q(ue)] convivia habuisse eum his ipsis diebus, quibus de morte Germanici ei / nuntiatum erat; numen quoq(ue) divi Aug(usti) violatum esse ab eo arbitrari senatum / omni honore, qui aut memoriae eius aut imaginibus, quae, antequam in /⁷⁰ deorum numerum referre[n]tur, ei r[....]tae erant, habeba[n]tur, detracto. / Quas ob res arbitrari senatum non optulisse eum se de⁷¹ itae poenae, sed maiori / et quam inmin⁷²re sibi ab pietate et severitate iudicantium intellegeba[n]t / subtraxisse; itaq(ue) iis poenis, quas a semet ipso exegisset, adicere: ne quis luc/tus mortis eius causa a feminis quibus {e}is more maiorum, si hoc s(enatus) c(onsultum) factum /⁷⁵ non esset, lugendus esset, susciperetur; utiq(ue) statuae et imagines Cn. Pisonis / patris, quae ubiq(ue) positaessent, tollerentur; recte et ordine facturos, qui qu/ andoq(ue) familiae Calpurniae essent, quive eam familiam cognatione / adfinitateve contingerent, si dedissent operam, si quis eius gentis aut quis eo/rum, qui cognatus adfinisve Calpurniae familiae fuisset, mortuos esset, lugen/⁸⁰ dus esset, ne inter reliquas imagines, <quae> exequias eorum funerum celebrare solent, / imago Cn. Pisonis patris duceretur neve imaginibus familiae Calpurniae i/mago eius interponeretur; utiq(ue) nomen Cn. Pisonis patris tolleretur / ex titulo statuae Germanici Caesaris, quam ei sodales Augustales in Campo ad / aram Providentiae posuissent; utiq(ue) bona Cn. Pisonis patris publicarentur /⁸⁵ excepto saltu, qui esset in Hillyrico; eum saltum placere Ti. Caesari Augusto prin/cipi nostro, cuius a patre divo Aug(usto) Cn. Pisoni patri donatus erat, reddi, cum / is idcirco dari eum sibi desiderasset, quod <civitates>, quarum fines hos saltus contin/gerent, frequenter de iniuriis Cn. Pisonis patris libertorumq(ue) et servorum / eius questae essent, atq(ue) ob id providendum putaret, ne postea iure meritoq(ue) /⁹⁰ soci p(opuli) R(omani) queri possent; item senatum, memorem clementiae suae ius/titiaeq(ue) <atq(ue)> animi magnitudinis, quas virtutes {quas} a maioribus suis acce/pisset, tum praecipue ab divo Aug(usto) et Ti. Caesare Aug(usto) principibus suis didicisset, / ex bonis Cn. Pisonis patris publicatis aequom humanumq(ue) censere, filio eius / Pisoni maiori, de quo nihil esset dictum, qui principis nostri q(uaestor) fuisset, quem /⁹⁵ Germanicus quoq(ue) liberalitate sua honorasset, qui complura modestiae / suae posuisset pignora, / ex quibus sperari posset, dissimillum eum patri suo futurum, donari / nomine principis et senatus bonorum partem dimidiam eumq(ue), cum tan/to beneficio obligaretur, recte atque ordine facturum, si praenomen patris /¹⁰⁰ mutasset; M. etiam Pisoni, qu<o>i inpunitatem senatus humanitati et mode/rationi principis sui adsensus dandam esse{t} arbitraretur, quo facilius / inviolatum

senatus beneficium ad eum pervenire<t>, alteram partem dimi/diam bonorum paternorum dari, ita ut ex omnibus bonis, quae decreto / senatus publicata et concessa iis essent, n(ummum) (decies centena milia) dotis nomine Calpurniae /¹⁰⁵ Cn. Pisonis filiae, item peculi nomine n(ummum) (quadragies centena milia) dare<n>tur. item / placere, uti Cn. Piso pater supra portam Fontinalem quae inaedificasset / iungendarum domum privatarum causa, ea curatores locorum publico/rum iudicandorum tollenda dimolienda curarent. / Quod ad Plancinae causam pertineret, qu<o>i pluruma et gravissima crimina /¹¹⁰ obiecta essent, quoniam confiteretur se omnem spem in misericordia{m} / principis nostri et senatus habere, et saepe princeps noster accurateq(ue) ab / eo ordine petierit, ut contentus senatus Cn. Pisonis patris poena uxori r̄e ius / sic uti M. filio parceret, et pro Plancina rogatu matris suae deprec<tus> s<it> et, / quam ob rem r̄id mater sua impetrari vellet, iustissimas ab ea causas sibi ex/¹¹⁵positas acceperit, senatum arbitrari et Iuliae Aug(ustae), optime de r(e) p(ublica) merita non / partu tantum modo principis nostri, sed etiam multis magnisq(ue) erga cui/usq(ue) ordinis homines beneficis, quae, cum iure meritoq(ue) plurimum posse<t> in eo, quod / a senatu petere deberet, parcissime uteretur eo, et principis nostri summa<e> / erga matrem suam pietati suffragandum indulgendumq(ue) esse remittiq(ue) /¹²⁰ poenam Plancinae placere. Visellio Karo et Sempronio Basso comitibus Cn. / Pisonis patris et omnium malificiorum socis ac ministris, aqua et igne interdicti oportere / ab eo pr(aetore), qui lege{m} maiestatis quaereret, bonaq(ue) eorum ab pr(aetoribus), qui aerario / praeesse<n>t, venire et in aerarium redigi placere. item cum iudic<ar>et senatus / omnium par<en>tium partium pietatem antecessisse Ti. Caesarem Aug(ustum) principem nostrum /¹²⁵ tant r̄i et r̄iam aequali<s> dolor r̄i<s> eius iudicis> totiens conspectis, quibus etiam senatus vehementer motus sit, magnopere rogare et petere, ut omnem curam, quam / in duos quondam filios suos partitus erat, ad eum, quem haberet, converteret, / sperareq(ue) senatum eum, qu{p}i supersit, r̄i tanto maior r̄i curae dis immortalibus / fore, quanto magis intellegerent, omnem spem futuram paternae pro /¹³⁰ r(e) p(ublica) stationis in uno repos[i]ta<m>, quo nomine debere eum finire dolorem / ac restituere patriae suae non tantum animum, sed etiam vultum, qui / publicae felicitati conveniret; item senatum laudare magnopere Iuliae Aug(ustae) / Drusi q(ue) Caesaris moderationem imitantium principis nostri iustitiam, quos / animadvertere{t} hunc ordinem non maiorem pietatem in Germanicum /¹³⁵ quam aequitatem in servandis integris iudicis suis, donec de causa Cn. Pisonis / patris cognosceretur, praestitisse; ceterorum quoq(ue) contingentium Germanicum / Caesarem necessitudine magnopere probare: Agrippinae, quam senatui memoriam / divi Aug(usti), qu<o>i fuisset probatissima, et viri Germanici, cum quo unica concordia vixisset, et tot pignora edita partu felicissimo eorum, qui superessent, commendare; /¹⁴⁰ itemq(ue) Antoniae Germanici Caesaris matris, quae unum matrimonium Dru/si Germ(anici) patris experta sanctitate morum dignam se divo Aug(usto) tam arta propin/quitate exhibuerit; et Liviae sororis Germ(anici) Caesar (is), de qua optime et avia sua et / socer idemq(ue) patruos, princeps noster, iudicaret, quorum iudicis, etiam si non contin/gere{n}t domum eorum, merito gloriari posset, nedum tam coniunctis necessitu/¹⁴⁵dinibus inligata femina; quarum

aeq(ue) et dolor^em fidelissimum et in dolore / moderatione<m> senatum probare; item quod filiorum Germanici puerilis et / praecipue in Nerone{m} Caesare{m} iam etiam iu<v>enis dolor amisso patre tali / itemq(ue) <Ti. Germanici> fratris {Ti} Germ(anici) Caesar(is) non exc^esserit modum probabilem, iudicare sena/tum referendum quidem esse acceptum maxime discipulinae avi ^eorum et /¹⁵⁰ patru*i* et Iuliae Aug(ustae), sed tamen ipsorum quoque nomin^e laudandum existu/mare{t}; item equestris ordinis curam et industriam unic^e senatui probari, / quod fideliter intellexisset, quanta res et quam ad omnium salutem pietatemq(ue) / pertinens ageretur, et quod frequentibus adclamationibus adfectum animi sui / et dolorem de principis nostri filiq(ue) eius iniuris ac pro r(ei) p(ublicae) utilitate testatus sit; /¹⁵⁵ plebem quoq(ue) laudare senatum, quod cum equestrⁱ ordine consenserit pietatemq(ue) / suam erga principem nostrum memoriamq(ue) fili eius significaverit, et cum / effusissimis studiis ad repraesentandam poenam Cn. Pisonis patris ab semet ipsa / accensa esset, regi tamen exemplo equestris ordinis a principe nostro se passa sit; / item senatum probare eorum militum fidem, quorum animi frustra sollicita/¹⁶⁰ti essent scelere Cn. Pisonis patris, omnesq(ue), qui sub auspiciis et imperio principis / nostri milites essent, quam fidem pietatemq(ue) domui Aug(ustae) p^rae^starent, eam sperare / perpetuo praestatu*r*os, cum scirent salutem imperi nostri in eius dom^u<s> custo/dia posita(m) esse{t}: senatum arbitrari eorum curae atq(ue) officii esse, ut apud eos ii, / qui quandoq(ue) e^r<s> praessent, plurimum auctoritatis <haberent>, qui fidelissima pietate, /¹⁶⁵ salutare huic urbi imperioq(ue) p(opuli) R(omani) nomen Caesarum coluissent. Et quo facilius / totius actae rei ordo posterorum memoriae tradi posset atque hi scire<nt>, quid et / de singulari moderatione Germ(anici) Caesa(ris) et de sceleribus Cn. Pisonis patris / senatus iudicasset, placere uti oratio, quam recitasset princeps noster, / itemq(ue) haec senatus consulta in {h}aere incisa, quo loco Ti. Caes(ari) Aug(usto) vide/¹⁷⁰retur, ponere<n>tur, item hoc s(enatus) c(onsultum) in cuiusque provinciae celeberruma{e} / urbe eiusque i<n> urbis ipsius celeberrimo loco in aere incisum figere/tur, itemq(ue) hoc s(enatus) c(onsultum) in hibernis cuiusq(ue) legionis at signa figeretur. Censu/erunt. In senatu fuerunt CCCI. Hoc s(enatus) c(onsultum) factum est per relationem solum. / Ti. Caesar Aug(ustus) trib(unicia) potestate XXII manu mea scripsi: velle me h(oc) s(enatus) c(onsultum), quod /¹⁷⁵ e<s>t factum IIII idus Decem(bres) Cotta et Messalla co(n)s(ulibus) referente me scrip-
tum manu Auli q(uaestoris) mei in tabellis XIII, referri in tabulas pub<l>icas.

Prevod

Sklep senata o preiskavi zoper Gneja Pizona St., predložil prokonzul Numerij Vibij Seren. Na 4. dan pred decembrskimi idami¹⁰ na Palatinu, v stebrišču pri Apolonovem templju. Pri zapisu (so bili) prisotni: Mark Valerij Mesalin, Markov sin, iz volilnega okrožja Lemonije, Gaj Atej Kapiton, Lukijev sin, iz volilnega okrožja Anienze, Sekst Pompej, Sekstov sin, iz volilnega okrožja Arnenze, Mark Pompej Prisk, Markov sin, iz volilnega okrožja Teretine, Gaj Aren Gal, Gajev

¹⁰ T.j. 10. decembra; op. prev.

sin, iz volilnega okrožja Galerije; kvestor Lukij Nonij Asprenas, Lukijev sin, iz volilnega krožja Pomptine, kvestor Mark Vinicij, Publijev sin, iz volilnega okrožja Publilije.

Kaj je Tiberij Cezar, sin božanskega Avgusta, najvišji svečenik, ki mu je bila dvaindvajsetkrat potrjena oblast tribuna, trikrat konzul, določen za četrti konzulat, predložil senatu v presojo; kako je bila obravnavana zadeva Gneja Pizona St. in ali je po pravici storil samomor, kako je bila obravnavana zadeva Marka Pizona – pri čemer je dodal, da naj se senatorji spomnijo njegovih prošenj za mladeniča – in kako je bila obravnavana zadeva Plankine, pri kateri je najprej pojasnil svoje zahteve in vzroke zanje, in kaj je senat sklenil glede dveh sodelavcev Gneja Pizona St., Viselija Kara in Sempronija Basa; o teh stvareh je senat sklenil kot sledi.

Senat in rimsko ljudstvo sta pred vsem drugim hvaležna nesmrtnim bogovom, ker niso dovolili, da bi bil zaradi zlonamernih nasvetov Gneja Pizona St. skaljen sedanji mir v državi – od katerega si ni moč želeči ničesar boljšega in ki ga po zaslugi našega vladarja lahko uživamo –; potem pa Tiberiju Cezarju Avgustu, svojemu vladarju, ki je senatu predložil množico dokazov, nujnih za preiskavo resnice. Senat je občudoval njegovo pravičnost in potrpežljivost v tej zadevi, ker ob tem, da so zločini Gneja Pizona St. zelo očitni in je tudi sam sebe kaznoval, ni nič manj želel, da se zadeva razišče, in je vzpodbudil tudi njegove sinove, ko so bili poklicani, da branijo očeta; šel je celo tako daleč, da je ukazal pripeljati v senat tudi tistega, ki še ni bil senator, in je vsem dal možnost nastopiti v korist svojega očeta, svoje matere in Marka Pizona. Dalje, ko je bila zadeva obravnavana več dni s strani tožnikov Gn. Pizona St. in njega samega, ko so bila prebrana pisma in spisi, ki jih je Germanik Cezar napisal Gneju Pizonu St., ko so bile k obravnavi privedene priče iz vseh stanov, takrat je senat presodil, da je bila zmernost in potrpežljivost Germanika Cezarja premagana zaradi divjega značaja Gneja Pizona St. in da zaradi tega umirajoči Germanik, katerega smrt – kot je izpričal tudi sam – je povzročil prav Gnej Pizon St., ni brez razloga zavrnil njegovega prijateljstva. Ta mož je, čeprav bi se moral spomniti, da je bil dodeljen za pomočnika Germaniku Cezarju, ki ga je naš vladar s pooblastilom tega stanu poslal, da bi uredil čezmorske zadeve, ki so zahtevale bodisi prisotnost samega Tiberija Cezarja Avgusta bodisi katerega od obeh njegovih sinov, ravnal tako, da je zanemaril veličanstvo vladarske hiše in tudi javno pravo. Takrat ko je bil dodeljen prokonzulu, in to tistemu, za katerega je bil pred ljudstvo predložen zakon, da ima v vsaki provinci, v katero vstopi, sam večja pooblastila (*imperium*) kot tisti, ki kot prokonzul upravlja tisto provinco, dokler je zagotovljeno, da ima v vsem večjo oblast kot Germanik Cezar le Tiberij Cezar Avgust. Vendar je, ko je bil v provinci Siriji, ravnal tako, kot da bi bilo vse podvrženo njegovi odločitvi in moči, in je, kolikor je bilo to odvisno od njega, podpiral vojno tako z Armenijo kot s Parti, in kljub navodilom našega vladarja in pogostih pisem Germanika Cezarja, ko je bil odsoten, ni hotel Vonona, ki je bil sumljiv kralju Partov, umakniti na bolj oddaljen kraj, da ne bi mogel pobegniti, kar je ta potem tudi storil. Nekaterim izmed pokvarjenih in predrznih Armencev je dovolil, da so govorili z Vononom, ki je želel preko njih zanetiti nemire v Armeniji in bi Vonones, po umoru ali izgonu armenskega kralja, ki ga je Germanik Cezar po volji svojega očeta in senata dal temu ljudstvu za kralja, zavzel to kraljevino. Te stvari je storil, ker ga je Vonones podkupil z velikimi darovi. Ko so bila že vsa zla državljanske vojne pokopana po božji previdnosti božanskega Avgusta in zaradi

vrnin Tiberija Cezarja Avgusta, je poskušal zanetiti državljansko vojno z zahtevo po vrnitvi province Sirije po smrti Germanika Cezarja, ki jo je takrat, ko je bil on še živ, zapustil v najslabšem duhu in z najslabšim zgledom, zaradi česar so se bili rimski vojaki prisiljeni spopasti med sabo. Pri tem je pokazal svojo neizmerno krutost, saj je številne obsodil na smrt brez zaslišanja in ne da bi pridobil mnenje svojih svetovalcev (*consilium*) ter dal križati ne samo vojake brez državljanstva, ampak tudi nekega centuriona, rimskega državljana. Ta mož je pokvaril vojaško disciplino, ki jo je vzpostavil božanski Avgust in jo ohranil Tiberij Cezar Avgust, ne samo z dovoljenjem vojakom, da niso poslušni do tistih, ki so jim nadrejeni, kot je najstarejša navada, temveč tudi tako, da je v svojem imenu dajal darove iz privatne blagajne našega vladarja, zaradi česar so nekatere poimenovali Pizonijanci, druge pa Cezarijanci, kar se mu je zdelo zabavno, počastil pa je tudi tiste, ki so mu bili poslušni potem, ko so že prevzeli tako ime.

Po smrti Germanika Cezarja, za katerim ni žalovalo le rimsko, ampak tudi tuja ljudstva, si je drznil njegovemu najboljšemu in najprizanesljivejšemu očetu poslati obtožilni spis, pri tem pa pozabil ne samo na spoštovanje in naklonjenost, ki bi ju moral izkazati do vladarjevega sina, ampak tudi na človečnost, ki ne dopušča nadaljevati s sovraštvom po smrti, da pa ga je njegova smrt razveselila, je senat uvidel na podlagi naslednjega: ker je sam izvajal nedovoljena žrtvovanja, ker so bile ladje, s katerimi je plul, okrašene, ker je ponovno odprl svetišča nesmrtnih bogov, ki so bila zaprta zaradi neomajne pobožnosti vse rimske države. Dokaz enake drže je bil, da je dal denarno nagrado tistemu, ki mu je prinesel novico o Germanikovi smrti, dokazano pa naj bi bilo tudi, da je pogosto prirejal zabave v tistih dneh, ko je prejel novico o Germanikovi smrti. Senat je menil, da je razžalil *numen* božanskega Avgusta s tem, da mu je odtegnil vsako znamenje časti, ki so bile izkazane njegovemu spominu ali njegovim podobam, postavljenim še preden je bil prištet med bogove.

Zaradi teh stvari je senat menil, da se ni sam podvrgel zasluženi kazni, ampak se je izognil še večji in taki, za katero je spoznal, da bi ga odvrnila od vdanosti in naklonjenosti sodnikov. Tistim kaznim, ki jih je sam izvedel, je senat dodal: da zaradi njegove smrti nihče ne sme pripraviti žalovanj z ženskami po navadi prednikov, kot bi bilo potrebno zanj žalovati, če ne bi bilo tega senatovega sklepa; da je treba odstraniti kipe in portretne maske Gneja Pizona St., brez ozira na to, kje so postavljeni; prav in primerno bodo ravnali tisti, ki so kadar koli pripadali družini Kalpurnijev ali so bili z njo povezani preko svaštva ali sorodstva, če takrat, ko kdo iz tega rodu ali svaštva umre in bi bilo potrebno za njim žalovati, med drugimi podobami prednikov pri žalnem sprevodu ne bodo nosili tudi podobe Gneja Kalpurnija Pizona St. in tudi ne bodo dodali njegove podobe med podobe družine Kalpurnijev; in da se ime Gneja Pizona St. odstrani z napisa pod kipom Germanika Cezarja, ki so mu ga postavili člani bratovščine Avgustalov (*sodales Augustales*) na Marsovem polju poleg oltarja Previdnosti; in da se zaseže vse premoženje Gneja Kalpurnija Pizona razen zemljišča, ki je v Iliriku; kajti sklep senata je bil, da se to zemljišče, ki ga je njegov oče, božanski Avgust, podaril Gneju Pizonu St., vrne našemu vladarju Tiberiju Cezarju Avgustu; vrne naj se mu zato, ker so se skupnosti, ki mejijo na to zemljišče, pogosto pritoževale zaradi krivic Gneja Pizona St. ali njegovih osvobodencev ali sužnjev; menil je, da je treba vnaprej poskrbeti za to, da se pozneje zavezniki rimskega ljudstva

ne bi mogli upravičeno in po pravici pritožiti. Dalje, da je senat, ki se spominja svoje prizanesljivosti, pravičnosti in veličine duha, vrlin, ki se jih je naučil od slavnih prednikov in predvsem od svojih vladarjev božanskega Avgusta in Tiberija Cezarja Avgusta, sklenil, da je pravično in človeško, da se od zaseženega premoženja Gneja Kalpurnija Pizona St., starejšemu sinu Pizona St., o katerem ni bilo (v senatu) rečeno nič in ki je bil kvestor našega vladarja, Germanik pa ga je počastil s svojo svobodoljubnostjo, tistemu, ki je izkazal številna jamstva svoje zmernosti, na podlagi katerih je mogoče upati, da bo ravnal povsem drugače kot njegov oče, da se mu v imenu vladarja in senata podari polovični delež imetja in se s tem beneficijem zaveže, da bo ravnal prav in po pravici, če bo spremenil svoje prenamen,¹¹ ki ga ima po očetu. Marku Pizonu, za katerega je senat menil, da mu v skladu s humanostjo in zmernostjo vladarja mora biti zagotovljena nekaznovanost, da bi kot nekaznovan toliko lažje prejel beneficij, je senat sklenil dati drugo polovico očetove posesti, tako da bi od vsega premoženja, ki je bilo na podlagi senatovega sklepa zaseženo in oddano v najem, 1.000.000 sestercijev bilo kot dota dodeljeno Kalpurniji, hčerki Gneja Pizona in 4.000.000 sestercijev kot njeno osebno imetje. Senat je sklenil, da za stavbe, ki jih je Gnej Pizon St. zgradil nad fontinalskimi vrati z namenom, da bi jih priključil svojim privatnim hišam, prepustijo uradnikom s sodnimi kompetencami nad javnimi stavbami, ki naj poskrbijo, da se jih poruši in odstrani.

Kar zadeva primer Plankine, ki so ji bili očitani številni in težki zločini, je senat sklenil, da se jo oprosti krivde, zato ker je sama odkrito priznala, da polaga vse upanje v usmiljenje našega vladarja in senata in ker je naš vladar pogosto in s posebno skrbnostjo od tega senata zahteval, da se zadovolji s kaznijo za Gneja Pizona St. in prizanese njegovi ženi in Marku Pizonu in ker je za Plankino posredoval na pobudo svoje matere in z njene strani sprejel za to številne najpravičnejše razloge – Julija Avgusta je zaslužna za našo državo, ne samo zaradi rojstva našega vladarja, ampak tudi zaradi številnih in velikih ugodnosti ljudi vseh stanov; čeprav bi imela prav in po pravici največji vpliv na to, kar zahteva od senata, je to izkoristila zelo redko – in ker je potrebno podpreti in ugoditi veliki vdanosti našega vladarja svoji materi.

Senat je sklenil, da je treba kaznovati Viselija Kara in Sempronija Basa, sokrivca in pomočnika pri vseh slabih dejanjih Gn. Pizona St., tisti pretor, ki zaslišuje v procesih zaradi razžalitve njegovega veličanstva, jima mora izreči kazen *aqua et igni interdictio*, njuno posest naj pretorja, ki upravljata z državno blagajno, prodana in izkupiček od prodaje dodata v državno blagajno. Dalje, potem ko je senat presodil, da je naš vladar Tiberij Cezar Avgust presegel vdanost vseh in je tolikokrat videl izraz njegove velike in vedno enake bolečine, zaradi katerega je bil tudi sam globoko ganjen, ga je prosil in od njega zahteval, da vso skrb, ki jo je prej delil med oba sinova, usmeri k temu, ki ga še ima; senat dalje upa tudi, da bo ta, ki je ostal, užival toliko večjo skrb nesmrtnih bogov, kolikor bolj bodo spoznali, da bodo vsi upi njegovega očeta glede stanja v državi v prihodnje preneseni na enega, v njegovem imenu mora nehati žalovati in obnoviti ne samo duha svoje domovine, temveč tudi njen zunanji izgled, kot je to v skladu z javno dobrobitjo. Enako je senat zelo pohvalil zmernost Julije Avguste in Druza Cezarja, ki posnemata našega

11 T.j. ime Gnej; op. prev.

vladarja v pravičnosti, in kar je spoznal naš red, da ta ni pokazal večje vdanosti do Germanika kot pravičnosti v ohranitvi svojih sodb, dokler ni bil zaključen proces proti Gneju Pizonu. Tudi ostalim sorodnikom Germanika Cezarja izreka senat veliko priznanje: Agripini zaradi božanskega Avgusta, ki jo je izredno spoštoval, zaradi Germanika, s katerim je živela v enkratni harmoniji in zaradi številnih še živih otrok, ki so bili rojeni z najsrečnejšim rojstvom; enako izreka senat priznanje tudi Antoniji, materi Germanika Cezarja, ki je izkusila samo eno zakonsko zvezo z Druzom, Germanikovim očetom, in se je s svojo nrvnostjo pokazala vredna tesnega sorodstva z božanskim Avgustom, in Liviji, sestri Germanika Cezarja, o kateri sta najboljše mnenje izrazila njena babica, njen tast in hkrati stric, naš vladar; njuni sodbi bi si po pravici lahko štela v čast tudi, če ne bi pripadala njuni hiši, še toliko bolj pa, ker je kot ženska povezana s tako tesnimi sorodstvenimi vezmi. Senat odobrava njihovo najzvestejšo in najglobljo bolečino, prav tako pa tudi zmernost v bolečini. Senat pripisuje to, da otroška bolečina Germanikovih sinov in predvsem že mladostniška bolečina pri Neronu Cezarju ob izgubi takega očeta, in enako pri Tiberiju Germaniku, bratu Germanika Cezarja, ni prešla meje sprejemljive zmernosti, zlasti disciplini njihovega starega očeta in strica in Julije Avguste. Po mnenju senata je to vredno pohvale tudi v njihovem lastnem imenu. Senat odobrava še posebej tudi skrb in prizadevnost viteškega reda, ki je spoznal, za kako pomembno stvar gre in kako zelo lahko vpliva na dobrobit vseh in predanost (cesarski hiši) in je z aklamacijami izrazil bolečino zaradi krivic, storjenih našemu vladarju in njegovemu sinu, in se opredelil v korist države. Senat se zahvaljuje tudi ljudstvu, ker je soglašalo z viteškim redom, izrazilo vdanost našemu vladarju in spominu na njegovega sina in ker se je takrat, ko se je z nezadržno vnemo samo zavzelo za takojšnje kaznovanje Gneja Pizona St., vendarle po vzoru viteškega reda prepustilo vodenju našega vladarja. Senat hvali tudi zvestobo tistih vojakov, ki so bili po nepotrebnem vznemirjeni zaradi zločinskega ravnanja Gn. Pisona St. Senat upa, da bodo vsi, ki so kot vojaki službovali pod vodstvom in vrhovnim poveljstvom našega vladarja in sedaj izkazujejo zvestobo in vdanost Avgustovi hiši, to izkazovali za vedno, saj vedo, da je varnost našega imperija postavljena pod varstvo te hiše. Senat meni, da je njihova skrb in dolžnost, da bodo pri njih tisti poveljniki imeli največ avtoritete, ki bodo najzvesteje počastili ime cesarjev, ki prinaša zdravje temu mestu in vladavini rimskega ljudstva.

Da bi čim lažje celotno obravnavano zadevo predali spominu prihodnjih rodov in da bi ti vedeli, kaj je razsodil o neprimerljivi zmernosti Germanika Cezarja in o zločinih Gneja Pisona St., je senat sklenil, da se govor našega vladarja in tudi ti senatovi sklepi vklešejo v bronaste plošče in postavijo na mestu, ki ga izbere Tiberij Cezar Avgust; dalje, da se ta v bron vklesani sklep senata javno izpostavi v vsaki provinci v mestu, ki je najbolj obiskano in na najbolj obiskanem kraju tega mesta, dalje da se ta sklep senata postavi v zimskih vojaških taborih vseh legij pri bojnih znamenjih. Tako so sklenili. V senatu je bil 301 senator. Ta sklep senata je bil sprejet že po sami predstavitvi.

Tiberij Cezar Avgust, z 22. tribunsko oblastjo, sem zapisal lastnoročno; želim, da se ta sklep senata, ki je bil na podlagi moje predstavitve sprejet 4. dan pred decembrskimi idami, v letu, ko sta bila konzula Kota in Mesala, napisan z roko mojega kvestorja Avla na štirinajst plošč, prenese v državni arhiv.

Zgradba besedila Senatus consultum de Gn. Pisone Patre

Besedilo je mogoče razdeliti na več razdelkov:¹²

1. preskript (v. 1-4)
2. vsebina Tiberijeve predstavitve pred senatom (*relatio*) in obrazec za pripravo senatovega sklepa (v. 4-11)
3. zahvala rimskim bogovom in predvsem Tiberiju, ki je omogočil sodno obravnavo (v. 12-22)
4. opis okoliščin, ki so privedle do obtožbe in obsodbe Gneja Pizona St. (v. 23-70)
5. odločitev senata o štirih točkah *relatio* (v. 71-123):
 - 5.1 kazen za Gn. Pizona St. (v. 71-108)
 - 5.2 vračilo zaseženega premoženja otrokom Gn. Pizona St. (v. 90-105)
 - 5.3 utemeljitev oprostitve Plankine (v. 109-120)
 - 5.4 izrek kazni za Viselija Kara in Sempronija Basa (v. 120-123)
6. zahvale senata:
 - 6.1 pripadnikom *domus Augusta* (v. 123-151):
 - 6.1.1 Tiberiju (v. 123-132)
 - 6.1.2 Juliji Avgusti in Druzu (v. 132-136)
 - 6.1.3 Agripini, Antoniji in Liviji (v. 136-146)
 - 6.1.4 Germanikovim sinovom in Klavdiju (v. 146-151)
 - 6.2 viteškemu redu (v. 151-154),
 - 6.3 rimskemu ljudstvu (v. 155-158)
 - 6.4 vojakom (v. 159-165)
7. odredba senata o objavi senatovega sklepa v Rimu, provincah in vojaških taborih in zaključna formula (v. 165-173)
8. lastnoročni Tiberijev podpis - *subscriptio* (v. 174-176)

TACITOV OPIS DOGODKOV, OBRAVNAVANIH V DOKUMENTU *SENATUS CONSULTUM DE GN. PISONE PATRE*

Izbor odlomkov iz dela Ab excessu divi Augusti P. Cornelii Taciti

Liber secundus

2.43.1. Igitur haec et de Armenia quae supra memoravi apud patres disseruit, nec posse motum Orientem nisi Germanici sententia componi; nam suam aetatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse. Tunc decreto patrum permissae Germanico provinciae, quae mari dividuntur, maiusque imperium, quoquo adisset, quam iis, qui sorte aut missu principis obtinerent.

To in kar sem zgoraj omenil o Armeniji, je povedal v senatu in dodal, da lahko

¹² Eck et al., *Senatus consultum*, 123-125.

samo Germanikova modrost pomiri upor na Vzhodu: njegova leta so se iztekala, Druz pa naj še ne bi bil dovolj star. Po sklepu senata so bile Germaniku dodeljene prekomorske province; kamor koli je šel, je imel večjo oblast kot tisti, katerim so bile province dodeljene po žrebu ali po odredbi cesarja.

2.43.2. Sed Tiberius demoverat Syria Creticum Silanum, per adfinitatem conexum Germanico, quia Silani filia Neroni, vetustissimo liberorum eius, pacta erat, praefeceratque Cn. Pisonem, ingenio violentum et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisone ...

Tiberij je iz Sirije odpoklical Kretika Silana, ki je bil zaradi zaroke svoje hčerke z Neronom, najstarejšim Germanikovim sinom, z njim v svaštvu, in postavil na čelo province Gneja Pizona, ki je bil nasilnega in neupogljivega značaja, v sebi je imel divjost očeta Pizona...

2.43.4. Nec dubium habebat se delectum, qui Syriae imponeretur ad spes Germanici coercendas.

Tudi ni dvomil o tem, da je bil zato izbran za upravitelja Sirije, da bi ukrotil Germanikove upe.

2.55.3. Exim navigatione celeri per Cycladas et compendia maris adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium, quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut, cum orta tempestas raperet in abrupta possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremis, quarum subsidio discrimini eximeretur.

Od tam je s hitro plovbo skozi Kikladske otoke po najkrajši morski poti dosegel Germanika pri otoku Rodosu. Ta je dobro vedel, kateri zasledovalci ga skušajo doseči, vendar je ravnal povsem mirno in je, potem ko je prišla nevihta, ki bi Pizona lahko vrgla na čeri, poslal na pomoč troveslače, da bi ga rešil iz nevarnosti, čeprav bi bilo mogoče sovražnikovo smrt pripisati neizgodi.

2.55.5. Et postquam Syriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium iuvando, cum veteres centuriones, severos tribunos demoveret locaque eorum clientibus suis vel deterrimo cuiusque attribueret, desidiis in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis proventus est, ut sermone vulgi parens legionum haberetur.

Ko je prispel v Sirijo in dosegel legije, je začel s podkupovanjem, dobrikanjem in hujskanjem navadnih vojakov, odstranil je stare centurione in stroge tribune, na njihovo mesto pa postavil svoje varovance in celo ljudi najslabše vrste. Dopuščal je lenobo v taborih, razuzdanost vojakov v mestih, klatenje in razpuščenost po deželi. Tako daleč je prišel s podkupovanjem, da so ga najnižji vojaki imenovali za očeta legij.

2.55.6–7. Nec Plancina se intra decora feminis tenebat, sed exercitio equitum, decursibus cohortium interesse, in Agrippinam, in Germanicum contumelias iacere, quibusdam etiam bonorum militum ad mala obsequia promptis, quod haud invito imperatore ea fieri occultus rumor incedebat. Nota haec Germanico, sed praeverti ad Armenios instantior cura fuit.

Tudi Plankina ni ostala v okvirih ženske spodobnosti, pač pa se je udeleževala urjenj konjenikov in pehotnih manevrov, glede Agripine in Germanika je vzpodbujala zlonamerne govorice, tako da je bil že celo kateri od boljših vojakov pripravljen ubogati slabe ukaze. Potihoma se je namreč širila govorica, da dogajanje ni v nasprotju s cesarjevo voljo. Germaniku so bile te stvari poznane, vendar pa si je bolj prizadeval priti pred Pizonom v Armenijo.

2.57.1–4. Cunctaque socialia prospere composita non ideo laetum Germanicum habebant ob superbiam Pisonis, qui iussus partem legionum ipse aut per filium in Armeniam ducere utrumque neglexerat. Cypri demum apud hiberna decumae legionis convenire, firmato vultu, Piso adversus metum, Germanicus ne minari crederetur; et erat, ut rettuli, clementior. Sed amici accendendis offensionibus callidi intendere vera, adgerere falsa ipsumque et Plancinam et filios variis modis criminari. Postremo paucis familiarium adhibitis sermo coeptus a Caesare, qualem ira et dissimulatio gignit, responsum a Pisone precibus contumacibus; discesseruntque apertis odiis. Post quae rarus in tribunali Caesaris Piso et, si quando adsideret, atrox ac dissentire manifestus.

Vse zadeve glede zaveznikov so bile ugodno urejene, vendar Germanik ni bil zadovoljen zaradi Pizonove ošabnosti. Čeprav mu je bilo ukazano, da povede v Armenijo del legij sam ali da to stori njegov sin, ni storil nič od tega. Končno sta se sestala v Kiru pri zimskem taboru desete legije, oba z zadržanim izrazom; Pizon, da ne bi pokazal strahu, Germanik, da se ne bi zdelo, da grozi. Germanik je bil tudi, kot sem že omenil, bolj blage narave. Toda njegovi prijatelji, ki so bili poslani podžigat ogorčenje, so potvarjali resnico, dodajali izmišljene stvari in na najrazličnejše načine obtoževali samega Pizona, Plankino in njune sinove. Nazadnje je začel Cezar vpričo maloštevilnih zaupnikov z nagovorom, kakršnega porodi zatajena jeza. Pizon je odgovoril s ključovalnimi prošnjami, razšla sta se z odkritim sovraštvom. Od takrat naprej se je Pizon redko pojavljal na Cezarjevih sodnih obravnavah in če je kdaj bil prisoten, je z očitno srditostjo dajal vedeti, da je nasprotnega mnenja.

2.58. Inter quae ab rege Parthorum Artabano legati venere. Miserat amicitiam ac foedus memoraturos et cupere renovari dextras, daturumque honori Germanici, ut ripam Euphratis accederet: petere interim, ne Vonones in Syria haberetur neu procures gentium propinquis nuntiis ad discordias traheret. Ad ea Germanicus de societate Romanorum Parthorumque magnifice, de adventu regis et cultu sui cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeiopolim, Ciliciae maritimam urbem, amotus est. Datum id non modo precibus Artabani, sed contumeliae Pisonis, cui gratissimus erat ob plurima officia et dona, quibus Plancinam devinxerat.

Medtem so prišli poslanci partskega kralja Artabana. Poslal jih je, da bi spomnili na prijateljstvo in zavezništvo in ponovno ponudili roko prijateljstva; da bi počastil Germanika, bi se z njim želel srečati na bregu Evfrata, medtem pa ga prosi, da naj Vonona ne pusti v Siriji, da ne bi prvake plemen preko poslanecev, ki bi bili blizu, podžigal k uporom. Germanik je glede zavezništva med Rimljani in Parti odgovoril velikodušno, glede prihoda kralja in njemu namenjenih časti pa s spoštljivostjo in skromnostjo. Vonones je bil premeščen v Pompejopolo, obmorsko mesto v Kilikiji. To se ni zgodilo samo zaradi Artabanovih prošenj, ampak da bi osramotil Pizona, pri katerem je bil Vonones zaradi številnih ugajanj in darov, s katerimi se je prikupil Plankini, zelo v časteh.

2.68. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde [in] Albanos Heniochosque et consanguineum sibi regem Scytharum conatus est. Specie venandi omissis maritimis locis avia saltuum petiit, mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cuius pontes accolae ruperant audita regis fuga; neque vado penetrari poterat. Igitur in ripa fluminis a Vibio Frontone praefecto equitum vincitur; mox Remmius evocatus, priori custodiae regis adpositus, quasi per iram gladio eum transigit. Unde maior fides conscientia sceleris et metu indicii mortem Vononi inlatam.

Istočasno je Vonones, za katerega sem zapisal, da je bil premeščen v Kilikijo, s podkupovanjem stražarjev skušal pobegniti k Armencem, od tam pa k Albanom in Heniohijcem in h kralju Skitov, svojemu krvnemu sorodniku. S pretvezo, da gre na lov, je zapustil obmorske kraje in se poskušal rešiti v samoto gozdov. Kmalu zatem je na hitrem konju prispel do reke Piram, na kateri so okoliški prebivalci, potem ko so izvedeli o kraljevem begu, porušili mostove; niti po plitvini ni mogel vstopiti v reko. Tako ga je na obrežju reke zajel načelnik konjenice Vibij Fronton. Kmalu zatem ga je Remij, odsluženi vojak, ki je bil prej postavljen za kraljevo stražo, baje zaradi jeze, prebodel z mečem. Zdi se verjetneje, da je bil Vonones ubit, ker je vedel za zločin, in zaradi strahu, da bi ga razkril.

2.69.1–3. At Germanicus Aegyptio remeans cuncta, quae apud legiones aut urbes iusserat, abolita vel in contrarium versa cognoscit. Hinc graves in Pisonem contumeliae, nec minus acerba quae ab illo in Caesarem temptabantur. Dein Piso abire Suria statuit. Mox adversa Germanici valitudine detentus, ubi recreatum accepit votaque pro incolumitate solvebantur, admotas hostias, sacrificalem apparatus, festam Antiochensium plebem per lictores proturbat. Tum Seleuciam degreditur, opperiens aegritudinem, quae rursus Germanico acciderat.

Ko se je Germanik vrnil iz Egipta, je izvedel, da je bilo vse, kar je ukazal pri legijah ali v mestih, izničeno ali pa storjeno ravno nasprotno. To je povzročilo velike obtožbe proti Pizonu, toda nič manj bridko ni bilo tisto, kar je sam načrtoval proti Cezarju. Zatem je Pizon sklenil zapustiti Sirijo. Od te namere ga je kmalu odvrnilo poslabšanje Germanikovega zdravja, ko pa je izvedel, da si je opomogel in da morajo biti izpolnjene zaobljube za njegovo ozdravitev, je dal preko liktorjev odstraniti žrtvene živali in priprave za darovanje in razgnati praznično

napravljeno antiohijsko ljudstvo. Nato je odšel v Selevkijo, kjer je čakal na novice o poteku bolezni, ki je ponovno napadla Germanika.

2.70. Ea Germanico haud minus ira quam per metum accepta. Si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret, quid deinde miserrimae coniugi, quid infantibus liberis eventurum? Lenta videri veneficia; festinare et urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat. Sed non usque eo defectum Germanicum, neque praemia caedis apud interfectorem mansura. Componit epistulas, quis amicitiam ei renuntiabat; addunt plerique iussum provincia decedere. Nec Piso moratus ultra naves solvit, moderabaturque cursui, quo propius regrederetur, si mors Germanici Suriam aperuisset.

Germanik je to sprejel nič manj z jezo kot s strahom: če bo zastražen njegov prag, če bo moral pred očmi sovražnikov umreti, kaj se bo potem zgodilo z njegovo ubogo ženo in z njegovimi mladoletnimi otroki? Pisonu se je zdelo, da strup deluje prepočasi; hiti in pritiska, da bi sam imel provinco in legije. Germanik pa naj še ne bi bil toliko brez moči in tudi plačilo za umor ne sme ostati pri morilcu. Napiše pismo, v katerem mu odpoveduje prijateljstvo. Številni dodajajo, da mu je ukazal tudi, da naj odide iz province. Pizon se ni preveč mudil, odvezal je ladje in plul počasi, da ne bi imel dolge poti nazaj, če bi mu Germanikova smrt odprla možnost vrnitve v Sirijo.

2.71.1–3. Caesar paulisper ad spem erectus, dein fesso corpore, ubi finis aderat, adistentes amicos in hunc modum adloquitur: si fato concederem, iustus mihi dolor etiam adversus deos esset, quod me parentibus, liberis, patriae intra iuventam praematuru exitu raperent: nunc scelere Pisonis et Plancinae interceptus ultimas preces pectoribus vestris relinquo: referatis patri ac fratri, quibus acerbissimis dilaceratus, quibus insidiis circumventus miserrimam vitam pessima morte finierim. Si quos spes meae, si quos propinquus sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat, inlacrimebant quondam florentem et tot bellorum superstitem muliebri fraude cecidisse. Erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges.

Cezarju se je za kratek čas vzbudilo upanje, nato pa je izčrpan, ko se je približeval njegov konec, takole nagovoril prisotne: če bi umrl zaradi usode, bi bila moja jeza tudi do bogov na mestu, ker so me staršem, otrokom in domovini ugrabili s prezgodnjo smrtjo. Sedaj pa umiram zaradi zločina Pizona in Plankine in v vaših prsih zapuščam svoje zadnje prošnje. Sporočite mojemu očetu in bratu, s kakšnimi krutostmi sem bil pokončan, s kakšnimi zahrbtnostmi obdan bom na najsrამotnejši način zaključil obžalovanja vredno življenje. Če so koga ganili moji upi, če koga gane krvno sorodstvo, če je koga ganila celo zavist do mene, dokler sem še živ, bodo objokovali, da je nekoč uspešnega, ki je v toliko bitkah ušel smrti, doletela smrt zaradi ženske zvijače. Imeli boste priložnost vašo tožbo predstaviti senatu in se sklicevati na zakone.

2.73.2. Nam utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentis occidisse: sed hunc mitem

erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse, neque minus proeliatorem, etiam si temeritas afuerit praepeditusque sit percussas tot victoriis Germanias servitio premere.

Oba [nam. Aleksander in Germanik] sta bila lepa po zunanjem izgledu in plemenitega rodu, stara ne veliko čez trideset let, zaradi zahrbtnosti svojih ljudi ubita v tuji deželi. A ta je bil blag do prijateljev, zmeren v uživanju, sklenil je samo eno zakonsko zvezo in živel z zakonitimi otroci, bil je tudi junak v bitkah, čeprav ne tak kot oni in so ga drugi ovirali, da bi podjarmil Germanijo, ki so jo pretresale tolike zmage.

2.73.4. Corpus, antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturae destinabatur; praetuleritne veneficii signa, parum constitit; nam ut quis misericordia in Germanicum et praesumpta suspicione aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretantur.

Njegovo truplo je bilo pred sežigom razkrito na forumu v Antiohiji, ki je bila izbrana za pogrebne svečanosti. Ni znano, ali je kazal znake zastrupitve; kajti tako kot so eni nagnjeni k sočutju z Germanikom in vnaprejšnji sumničavosti, drugi pa bolj naklonjeni Pizonu, tako tudi stvari razlagajo drugače.

2.75.2. Pisonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur excessisse Germanicum. Quo intemperanter accepto caedit victimas, adit tempia, neque ipse gaudium moderans et magis insolescente Plancina, quae luctum amissae sororis tum primum laeto cultu mutavit.

Medtem je Pizon pri otoku Kosu prejel novico, da je Germanik umrl. Ko je za to izvedel, se je obnašal povsem neprimerno, žrtvoval je živali, obiskoval templje, niti svojega veselja ni znal krotiti. Še bolj nesramno se je vedla Plankina, ki je žalovala zaradi umrle sestre in je tedaj prvič oblekla bolj navadna oblačila.

2.76. Adfluebant centuriones monebantque prompta illi legionum studia: repeteret provinciam non iure ablatam et vacuum. Igitur quid agendum consultant M. Piso filius properandum in urbem censebat: nihil adhuc inexplabile admissum, neque suspensiones inbecillas aut inania famae pertimescenda. Discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam, non poena; et ademptione provinciae satisfactum inimicis. Quod si regrederetur, obsistente Sentio civile bellum incipit; nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos recens imperatoris sui memoria et penitus infixus in Caesares amor praevaleret.

K njemu so prihajali centurioni in ga opominjali, da so mu legije na voljo, vrne naj se v provinco, ki mu je bila odvzeta po krivici in je sedaj brez vodje. Ko je tako premišljeval, kaj na stori, mu je sin Mark Pizon svetoval, naj pohiti v Rim, saj doslej ni storil še ničesar, kar ne bi bilo mogoče popraviti, naj se tudi ne ustraši slaboumnih sumničenj in neutemeljenih govoric. Nasprotovanja z Germanikom so morda vredna sovraštva, ne pa kazni, z odvzemom province pa je bilo zadoščeno nasprotnikom. Če bi se vrnil v provinco in se mu bo Sentij postavil nasproti, se bo začela državljanska vojna; takrat na njegovi strani ne bodo

ostali centurioni in vojaki, ki se spominjajo svojega nekdanjega poveljnika in bo prevladala zakoreninjena naklonjenost do cesarjev.

2.77.1. *Contra Domitius Celer, ex intima eius amicitia, disseruit utendum eventui: Pisonem, non Sentium Suriae praepositum; huic fasces et ius praetoris, huic legiones datas ...*

Domicij Celer, eden izmed njegovih najzvestejših prijateljev, pa je nasprotno povedal, da je treba izkoristiti trenutni položaj. Na čelo Sirije je bil postavljen Pizon in ne Sentij, njemu so bile predane butare, pretorska pooblastila in legije ...

2.78. *Haud magna mole Piso, promptus ferocibus, in sententiam trahitur missisque ad Tiberium epistulis incusat Germanicum luxus et superbiae; seque pulsum, ut locus rebus novis patefieret, curam exercitus eadem fide, qua tenuerit repetivisse. Simul Domitium inpositum triremi vitare litorum oram praeterque insulas alto mari pergere in Suriam iubet. Concurrentes desertores per manipulos componit, armat lixas traiectisque in continentem navibus vexillum tironum in Suriam euntium intercipit, regulis Cilicum ut se auxiliis iuvarent scribit, haud ignavo ad ministeria belli iuvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset.*

Brez velikega napora se je Pizon, ki je bil nagnjen k srditim dejanjem, dal pregovoriti in je poslal Tiberiju pismo, v katerem je Germanika obtožil pretirane razsipnosti in ošabnega vedenja; izgnal naj bi ga, da bi naredil prostor za prevratne stvari, on pa je prevzel skrb za vojsko z enako zvestobo kot prej. Istočasno je ukazal Domiciju, da na čelu troveslače pohiti v Sirijo in se izogiba obali in otokom. Iz vojaških prebežnikov, ki so se zgrinjali k njemu, je sestavil maniple, oborožil je tudi tiste, ki so se ukvarjali le s trgovanjem, in zajel vojake, ki so bili poslani v Sirijo, potem ko je do kopnega privedel njihove ladje. Malim kilikijskim kraljem je pisal, da naj ga podprejo s pomožnimi enotami, tudi mladi Pizon si je prizadeval za priprave na spopad, čeprav je to vojno prej odklanjal.

2.79.1. *... Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni, Romam ad dicendam causam veniret. Ille eludens respondit adfuturum, ubi praetor, qui de veneficiis quaereret, reo atque accusatoribus diem praedixisset.*

... Mars Vibij je sporočil Pizonu, da naj pride v Rim na zagovor. Ta mu je posmehljivo odgovoril, da bo prišel takrat, ko bo pretor, ki preiskuje zadevo glede zastrupitve, obtožencu in tožnikom določil dan.

2.79.2–3. *... id Sentius Pisoni per litteras aperit monetque, ne castra corruptoribus, ne provinciam bello temptet. Quosque Germanici memores aut inimicis eius adversos cognoverat, contrahit, magnitudinem imperatoris identidem ingerens et rem publicam armis peti ...*

... o tem je Sentij poročal Pizonu v pismu in ga opomnil, da naj ne poskuša zavzeti tabora s podkupljivci in province z vojno. Sklical je vse, ki se spominjajo

Germanika in za katere je izvedel, da so proti njegovim sovražnikom, jim ponovno predstavil veličino cesarja in da državi grozi orožje...

2.80.2. Caesarisque se legatum testabatur provincia, quam is dedisset, arceri, non a legionibus (earum quippe accitu venire), sed a Sentio privatum odium falsis criminibus tegente.

Zagotavljal je, da njega, cesarjevega legata, kliče provinca, ki mu jo je dodelil, in ga pri tem ne ovirajo legije, saj je vendar prišel na njihov poziv, temveč Sentij, ki svoje sovraštvo prikriva z obtožbami lažnih zločinov.

2.81.1. Interim Piso classem haud procul opperientem adpugnare frustra temptavit; regressusque et pro muris modo semet adflicto, modo singulos nomine ciens, praemiis vocans seditionem coeptabat, adeoque commoverat, ut signifer legionis [vocans] sextae signum ad eum transtulerit.

Medtem je Pizon zaman poskušal napasti ladjeve, ki je bilo nedaleč stran. Nato se je vrnil in se pred obzidjem trkal po prsih, tako da je klical posameznike po imenu, obljubljal nagrade, poskušal zanetiti upor in jih tako razvnel, da mu je praporščak izročil bojno znamenje šeste legije.

2.82.1. ... ideo nimirum in extremas terras relegatum, ideo Pisoni permissam provinciam; hoc egisse secretos Augustae cum Plancina sermones.

... da naj bi bil zato bil poslan v oddaljene dežele, da bi provinca pripadla Pizonu; to naj bi bil predmet tajnih pogovorov Avguste s Plankino.

Liber tertius

3.2.2–3. Drusus Tarracinam progressus est cum Claudio fratre liberisque Germanici, qui in urbe fuerant. Consules M. Valerius et M. Aurelius (iam enim magistratum occeperant) et senatus ac magna pars populi viam complevere disiecti et, ut cuique libitum, flentes; aberat quippe adulatio gnaris omnibus laetam Tiberio Germanici mortem male dissimulari.

Druz jim je šel nasproti do Teracine, skupaj z bratom Klavdijem in Germanikovimi otroci, ki so bili v mestu. Konzula Mark Valerij in Mark Avrelj – že sta bila namreč nastopila službo –, senat in velik del ljudstva so napolnili cesto, povsem brez reda in v joku, kolikor je bilo komu do tega. Prilizovanja tukaj ni bilo, vsi so nameč vedeli, da je Tiberij komajda skrival, da se veseli Germanikove smrti.

3.3. Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius maiestate sua rati, si palam lamentarentur, an ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus falsi intellegentur. Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna actorum scriptura reperio ullo insigni officio functam, cum super Agrippinam et Drusum et Claudium ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint, seu

valetudine praepediebatur, seu victus luctu animus magnitudinem mali perferre visu non tolerabit. Facilius crediderim <a> Tiberio et Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam, ut par maeror et matris exemplo avia quoque et patruus attineri viderentur.

Tiberij in Avgusta se nista pojavljala v javnosti, menila sta, da je javno žalovati pod njuno častjo, ali pa zato, da ne bi bilo očem vseh, ki bi ju opazovali, očitno, da je njuno žalovanje lažno. O materi Antoniji ne najdem niti pri piscih zgodovine niti v dnevnih zapiskih, da bi imela pri svečanostih kako pomembnejšo vlogo, medtem ko so bili poleg Agripine, Druza in Klavdija tudi drugi krvni sorodniki navedeni poimensko, bodisi da je bilo to zaradi zdravstvenega stanja, ki bi jo pri tem oviralo, ali pa tega ni zmogla zaradi velikega žalovanja. Prej bi verjel, da sta jo pri tem ovirala Tiberij in Avgusta, ki nista zapustila svoje hiše, da bi se zdelo, da gre za enako žalovanje in da zgledu matere sledita tudi babica in stric.

3.4.2. Nihil tamen Tiberium magis penetravit quam studia hominum accensa in Agrippinam, cum decus patriae, solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen appellarent versique ad caelum ac deos integram illi subolem ac superstitem iniquorum precarentur.

Nič ni prizadelo Tiberija bolj kot naklonjenost ljudstva do Agripine. Bila naj bi okras domovine, samo ona je še Avgustove krvi; imenovali so jo edini preostali okras starih časov, obrnjeni proti nebu in bogovom so prosili za nedotaknjenost njenega potomstva, ki naj prestane vse krivice.

3.6. Gnarum id Tiberio fuit, utque premeret vulgi sermones, monuit edicto multos inlustrium Romanorum ob rem publicam obisse, neminem tam flagranti desiderio celebratum. Idque et sibi et cunctis egregium, si modus adiceretur. Non enim eadem decora principibus viris et imperatori populo, quae modicis domibus aut civitatibus. Convenisse recenti dolori luctum et ex maerore solacia, sed referendum iam animum ad firmitudinem, ut quondam divus Iulius amissa unica filia, ut divus Augustus ereptis nepotibus abstruserint tristitiam. Nil opus vetustioribus exemplis, quotiens populus Romanus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit. Principes mortales, rem publicam aeternam esse. Proin repeterent sollemnia, et quia ludorum Megalesium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent.

Tiberiju to ni bilo neznano; da bi utišal govornice med ljudstvom, je izdal edikt; mnogi slavni Rimljani naj bi umrli v službi državi, še nihče pa ni bil slavljen s tako vnetim hrepenenjem. To je njemu in vsem v čast, v kolikor se ohrani zmernost. Kajti ni vse primerno najodličnejšim možem ali vladajočemu ljudstvu, kar je primerno za običajne rodbine ali za manjše skupnosti. Sedanji bolečini pritiče žalovanje, iz žalovanja pa pride tolažba. Sedaj naj bi bil čas, da se duh okrepi, kot sta nekoč božanski Julij po smrti edine hčerke in božanski Avgust po smrti obeh vnukov, znala odgnati žalost. Na starih primerih ni potrebno kazati, kolikokrat je rimsko ljudstvo s stanovitnostjo preneslo poraz svojih vojsk, smrt vojskovodij,

popolno izumrtje celotnih odličnih družin. Vodilni možje so umrljivi, država pa je večna. Zato se morajo vrniti k običajnemu življenju in, ker so se približevale megalezjske igre, tudi k veselju.

3.8.2. Tiberius, quo integrum iudicium ostentaret, exceptum comiter iuvenem sueta erga filios familiarum nobiles liberalitate auget.

Ker je Tiberij hotel pokazati, da gre za pravično sojenje, je prijazno sprejel mladeniča in ga obdaril na enak način, kot je ponavadi obdaroval sinove plemiških družin.

3.9.3. Fuit inter inritamenta invidiae domus foro inminens festa ornatu conviviumque et epulae, et celebritate loci nihil occultum.

Med tem, kar je dodatno podžigalo ogorčenje, je bilo dejstvo, da je bila hiša, ki leži tik ob forumu, praznično okrašena, v njej pa vse pripravljeno za gostije in pojedine; ker je bil ta kraj vsem na očeh, ni nič ostalo skrito.

3.10.4–6. ... contra Tiberium spernendis rumoribus validum et conscientiae matris innexum esse; veraque aut in deterius credita iudice ab uno facilius discerni, odium et invidiam apud multos valere. Haud fallebat Tiberium moles cognitionis, quaque ipse fama distraheretur. igitur paucis familiarium adhibitis minas accusantium et hinc preces audit integramque causam ad senatum remittit.

[Pizon je menil], da bo Tiberij dovolj trden, da se ne bo oziral na govorice, in da je vpleten v seznanjenost matere o zaroti. Resnico je lažje ločiti od vnaprej sprejetih obtožb s pomočjo enega sodnika, sovraštvo in zavist pa prideta do veljave, če jih je več. Tiberij se je zavedal, kako težavna je preiskava zanj in kakšen glas se o njem razširja, zato je poklical nekaj najzvestejših prijateljev, poslušal grožnje tožnikov in prošnje obtoženca in celoten proces prepustil senatu.

3.11.2. Post quae reo L. Arruntium, P. Vinicium, Asinium Gallum, Aeserninum Marcellum, Sex. Pompeium patronos petenti iisque diversa excusantibus M. Lepidus et L. Piso et Livineius Regulus adfuere ...

Potem ko je [nam. Pizon] zaprosil L. Aruntija, P. Vinicija, Azinija Gala, Ajsernija Marcela in Seksta Pompeja, da bi ga zagovarjali, in so ti z različnimi izgovori to odklonili, so zanj nastopili M. Lepid, L. Pizon in Livinej Regul.

3.12. Die senatus Caesar orationem habuit meditato temperamento. Patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse adiutoremque Germanico datum a se auctore senatu rebus apud Orientem administrandis. Illic contumacia et certaminibus asperasset iuvenem exituque eius laetatus esset, an scelere extinxisset, integris animis diiudicandum. 'Nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exuit eiusdemque morte et luctu meo laetatus est, odero saepnamque a domo mea et privatas inimicitias non vi principis ulciscar;

sin facinus in cuiuscumque mortalium nece vindicandum detegitur vos vero et liberos Germanici et nos parentes iustis solaciis adficate. simulque illud reputate, turbide et seditiose tractaverit exercitus Piso, quaesita sint per ambitionem studia militum, armis repetita provincia, an falsa haec in maius vulgaverint accusatores. Quorum ego nimiis studiis iure suscenseo. nam quo pertinuit nudare corpus et contrectandum vulgi oculis permittere differrique etiam per externos, tamquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista et scrutanda sunt? Defleo equidem filium meum semperque deflebo, sed neque reum prohibeo, quo minus cuncta proferat, quibus innocentia eius sublevari aut, si qua fuit iniquitas Germanici, coargui possit, vosque oro, ne, quia dolori meo causa conexa est, obiecta crimina pro adprobatis accipiat. Si quos propinquus sanguis aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia et cura valet, iuvate periclitantem. Ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. Id solum Germanico super leges praestiterimus, quod in curia potius quam in foro, apud senatum quam apud iudices de morte eius anquiritur: cetera pari modestia tractentur. Nemo Drusi lacrimas, nemo maestitiam meam spectet, nec si qua in nos adversa finguntur.

Na dan seje senata je imel Cezar spravljev govori. Pizon naj bi bil legat in prijatelj njegovega očeta, sam pa naj bi ga na predlog senata dal za pomočnika Germaniku, da bi uredil razmere na Vzhodu. Ali je tam zaradi ključovalnosti in prepričev vznemiril mladeniča in se razveselil njegove smrti in ali je ta umrl zaradi zločina, je treba razsoditi povsem trezno. »Kajti če je legat presejal omejitve svojih službenih pristojnosti, če je opustil vdanost do vladarja in se veselil njegove smrti in moje žalosti, ga bom sovražil in odstranil iz svoje hiše in ne bom maščeval osebnih sovraštov z močjo cesarja. Če pa bo razkrit zločin, da je bil kdorkoli umorjen, potem morate poskrbeti, da bodo Germanikovi otroci in da bomo mi – starši –, prejeli pravično tolažbo. Podobno razmislite tudi o tem, ali je Pizon ravnal z vojsko zarotniško in prevratno, ali je zaradi pohlepa iskal usluge vojakov, da bi si z orožjem povrnil provinco, ali pa tožniki razširjajo s tem v zvezi laži. Zaradi njihove prevelike vneme se potem po pravici jezim. Kajti zakaj je bilo potrebno razgaliti truplo in dopustiti ljudstvu, da si ga je ogledovalo, zakaj je bilo potrebno celo v tujih deželah razširjati, da je bil zastrupljen, če je to še povsem negotovo in šele potrebno preiskave? Za svojim sinom jočem in ga bom vedno objokoval, a tudi obtoženega ne oviram, da ne bi predstavil vsega, s čimer bi lahko podkrepil svojo nedolžnost in pokazal, ali se ni morda zgodila kaka krivica tudi s strani Germanika. Prosim vas, da nimate očitanih zločinov za že dokazane zgolj zato, ker je primer povezan z mojo bolečino. Če je kdo izmed vas njegov zaščitnik zaradi krvnega sorodstva ali osebne zvestobe, naj, kolikor more, s svojo govorniško spretnostjo in skrbjo pomaga obtoženemu. K enakemu ravnanju in enaki vztrajnosti vzpodbujam tudi tožnike. Samo v tem bomo nad zakoni ugodili Germaniku, da bo preiskava o njegovi smrti potekala raje v kuriji kot na forumu, raje pred senatom kot pred sodniki, ostalo naj se obravnava z enako preudarnostjo. Nihče se naj ne ozira na Druzove solze ali na mojo žalost, tudi če bodo proti nam izrečeni kakšni lažni očitki.«

3.13. Exin biduum criminibus obiciendis statuitur, utque sex dierum spatio interiecto reus per triduum defenderetur. Tum Fulcinius vetera et inania orditur, ambitiose avareque habitam Hispaniam; quod neque convictum noxae reo, si recentia purgaret, neque defensum absolutioni erat, si teneretur maioribus flagitiis. Post quem Servaeus et Veranius et Vitellius consimili studio, et multa eloquentia Vitellius, obicere odio Germanici et rerum novarum studio Pisonem vulgus militum per licentiam et sociorum iniurias eo usque conrupisse, ut parens legionum a deterrimis appellaretur; contra in optimum quemque, maxime in comites et amicos Germanici saevisse; postremo ipsum devotionibus et veneno peremisse; sacra hinc et immolationes nefandas ipsius atque Plancinae, petitam armis rem publicam, utque reus agi posset, acie victum.

Potem se določita dva dneva za predstavitev obtožb, da bi imel po preteku šestih dni obtoženec tri dni za obrambo. Tedaj je Fulkinij začel s starimi očitki in puhlicami, da so Španijo upravljali častihlepno in grabežljivo. To ne bi bilo – tudi če bi bilo dokazano –, obtoženemu niti v korist niti v škodo, v kolikor bi ga opralo krivde njegovo ravnanje v zadnjem času, in če bi bil obtožen večjih zločinov, obramba ne bi mogla doseči oprostive. Potem so Servej, Veranij in Vitelij z enako prizadevnostjo, Vitelij pa tudi z veliko govorniško spretnostjo obtožili Pizona, da je zaradi sovraštva do Germanika in zaradi želje po prevratu, s tem da je dovoljeval razpuščenost in slabo ravnanje z zavezniki, podkupil nižje vojake, tako da so ga tisti najnižji poimenovali za očeta legij. Prav nasprotno pa je besnel proti vsem dobrim, še najbolj proti Germanikovim spremljevalcem in prijateljem. Naposled ga je ubil z zaobljubami in strupom. Govoril je tudi o svetih zadevah, o brezbožnih žrtvovanjih njega samega in Plankine, kako je izzval državo k orožju, in da je bil lahko kot obtoženec poklican na odgovornost šele potem, ko je bil premagan v bitki.

3.14. Defensio in ceteris trepidavit; nam neque ambitionem militarem neque provinciam pessimo cui<que> obnoxiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem infitari poterat. Solum veneni crimen visus est diluisse, quod ne accusatores quidem satis firmabant, in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus eius cibos arguentes. Quippe absurdum videbatur inter aliena servitia et tot adstantium visu, ipso Germanico coram, id ausum; offerebatque familiam reus et ministros in tormenta flagitabat. Sed iudices per diversa implacabiles erant, Caesar ob bellum provinciae inlatum, senatus numquam satis credito sine fraude Germanicum interisse. ** scripsissent exostulantes, quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere. Simul populi ante curiam voces audiebantur: non temperaturos manibus, si patrum sententias evasisset, effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias ac divellebant, ni iussu principis protectae repositaeque forent. Igitur inditus lecticae et a tribuno praetoriae cohortis deductus est, vario rumore, custos saluti an mortis exactor sequeretur.

Pri vseh obtožbah razen pri eni je bila obramba zaskrbljena. Kajti ni mogel tajiti, da si je s podkupovanjem pridobil naklonjenost vojakov in da je provinco prepustil

najslabšim, niti da je bil žaljiv do vrhovnega poveljnika. Le pri zločinu zastrupitve se je zdelo, da je obtožbe ovrgel. Teh namreč ni uspelo podkrepiti tožnikom, ki so trdili, da je pri gostiji, ki jo je pripravil Germanik, Pizon sedel nad njim in mu dodal strup v hrano. Kajti neumno se je zdelo verjeti, da bi si drznil to narediti med tujimi služabniki in ob prisotnosti tolikih in celo vpričo samega Germanika. Obtoženi je tudi pozival, da naj z mučenjem izprašajo sužnje in služabnike. Glede drugih zadev so bili sodniki neizprosni, na eni strani cesar zato, ker je v provinci izbruhnila vojna, po drugi strani pa senat, ki ni nikoli zares verjel, da Germanik ni bil ubit z zvijačo ... <tožniki so zahtevali,> da bi prebrali pisma, kar sta zavrnila tako Tiberij kot Pizon. Istočasno so se slišali glasovi ljudstva izpred kurije, češ da ne bodo dopustili, da bi se izognil senatovi sodbi. Njegove podobe so nosili proti Gemonijskim stopnicam in bi jih raztrgali, če jih ne bi na cesarjev ukaz zaščitili in postavili nazaj. Dali so ga v nosila in odvedli v spremstvu tribuna pretorijanske kohorte; ob različnih govoricah – da mu sledi skrbnik njegovega zdravja ali izvršitelj smrtne kazni.

3.15. Eadem Plancinae invidia, maior gratia, eoque ambiguum habebatur, quantum Caesari in eam liceret. Atque ipsa, donec mediae Pisoni spes, sociam se cuiuscumque fortunae et, si ita ferret, comitem exitii promittebat; ut secretis Augustae precibus veniam obtinuit, paulatim segregari a marito, dividere defensionem coepit. Quod reus postquam sibi exitiabile intellegit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus filiis durat mentem senatumque rursum ingreditur; redintegratamque accusationem, infensas patrum voces, adversa et saeva cuncta perpressus, nullo magis exterritus est, quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatum clausumque vidit, ne quo adfectu perumperetur. Relatus domum, tamquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit obsignatque et liberto tradit, tum solita curando corpori exsequitur. Dein multam post noctem, egressa cubiculo uxore, operiri fores iussit, et coepta luce perfosso iugulo, iacente humi gladio, repertus est.

Plankina je bila enako osovražena, a bolj priljubljena, negotovo je bilo, koliko bi lahko cesar deloval proti njej. Dokler je še obstajalo upanje za Pizona, je zagotavljala, da si bo z njim delila kakršnokoli usodo, če bo prišlo tako daleč, ga bo spremljala tudi v smrt. Ko pa je bila zaradi tajnih prošenj Avguste pomiloščena, se je postopoma začela oddaljevati od moža in začela s svojo lastno obrambo. Obtoženi je spoznal, da je zanj to pogubno, in tehtal, ali naj še karkoli poskusi. Na vzpodbudo sinov je zbral pogum in ponovno stopil pred senat. Ko je bila obtožba ponovljena in je bilo slišati pozive senatorjev, ko je spoznal, da je vse proti njemu in sovražno, se ni ničesar prestrašil bolj kot tega, da je bil Tiberij neusmiljen, ravnodušen, neomajen in malobeseden, da ga ne bi premagalo kako čustvo. Prinesli so ga domov, videti je bilo, da premišljuje o obrambi za naslednji dan, nekaj si je zapisal, zapečatil in izročil svojemu osvobojenju, potem pa se predal običajni telesni negi. Po preteku večjega dela noči, ko je iz spalnice odšla žena, je ukazal zapreti vrata, ob prvi dnevni svetlobi so ga našli s prebodenim vratom, na tleh pa je ležal meč.

3.16. Audire me memini ex senioribus visum saepius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit, sed amicos eius dictitavisse litteras Tiberii et mandata in Germanicum contineri, ac destinatum promere apud patres principemque arguere, ni elusus a Seiano per vana promissa foret; nec illum sponte extinctum, verum inmisso percussore. Quorum neutrum adseveraverim; neque tamen occulere debui narratum ab iis, qui nostram ad iuventam duraverunt. Caesar flexo in maestitiam ore suam invidiam tali morte quaesitam apud senatum <conquestus Cn. Pisonem vocari iubet> crebrisque interrogationibus exquirat, qualem Piso diem supremum noctemque exegisset. Atque illo pleraque sapienter, quaedam inconsultius respondente recitat codicillos a Pisone in hunc ferme modum compositos: 'Conspiratione inimicorum et invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati et innocentiae meae nusquam focus est, deos immortales testar vixisse me, Caesar, cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate; vosque oro, liberis meis consulatis, ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunae meae non est adiunctus, cum omne hoc tempus in urbe egerit, M. Piso repetere Syriam dehortatus est. Atque utinam ego potius filio iuveni, quam ille patri seni cessisset. Eo inpensius precor, ne meae pravitatis poenas innoxius luat. Per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus, quondam divo Augusto parenti tuo probatus et tibi amicus, nec quicquam post haec rogaturus salutem infelicis filii rogo.' De Plancina nihil addidit.

Spomninjam se, kako sem starejše slišal govoriti, da so v Pizonovih rokah večkrat videli dokument, ki ga sam ni nikoli razkril, prijateljem pa je zagotavljal, da vsebuje pismo z navodili glede Germanika, in da je bil, če ga ne bi bil izigral Sejan s praznimi obljubami, odločen predstaviti ga senatorjem in prisiliti cesarja k zagovoru. Govorili so tudi, da se ni ubil sam, temveč da naj bi v ta namen nekoga poslali k njemu domov. Ničesar od tega ne morem z gotovostjo potrditi, nisem pa hotel zamolčati tega, kar so pripovedovali ljudje, ki so bili v moji mladosti še živi. Cesar je z izrazom žalosti v senatu potožil, da je Pizon izbral smrt, ki kaže na njegovo krivdo. Ukazal je poklicati Marka Pizona in s pomočjo dolgotrajnega zasliševanja skušal izvedeti, kaj je Pizon počel zadnji dan in zadnjo noč. Ta je odgovarjal večinoma preudarno, včasih pa tudi bolj nepremišljeno ter prebral Pizonovo sporočilo, sestavljeno približno takole: »Zaradi zarote sovražnikov in krivde lažnega zločina sem bil odstranjen, ker ni več prostora za resnico in mojo nedolžnost, prisegam pri nesmrtnih bogovih, da sem živel zvest tebi, Cezar, in da sem tvoji materi služil enako vdano. Prosim vaju, da poskrbita za moje otroke; Gnej Pizon ni povezan z nobeno mojih zadev, saj je bil ves čas v Rimu, Mark Pizon pa mi je odsvetoval vrnitev v Sirijo. O da bi raje poslušal mladega sina, kot pa da se je slednji uklonil ostarelemu očetu! Zato toliko bolj prosim, da ne bi bil nedolžni kaznovan zaradi moje zmote. Petinštirideset let sem vdano služil, kot kolega v konzulatu, od tvojega očeta spoštovan in tvoj prijatelj, ki te ne bom ničesar več prosil, prosim za rešitev mojega nesrečnega sina.« Ničesar pa ni dodal v zvezi s Plankino.

3.17. Post quae Tiberius adulescentem crimine civilis belli purgavit, patris quippe iussa, nec potuisse filium detrectare, simul nobilitatem domus, etiam ipsius quoquo modo meriti gravem casum miseratus. Pro Plancina cum pudore et flagitio

disseruit, matris preces obtendens, in quam optimi cuiusque secreti questus magis ardescebant. Id ergo fas aviae, interfetricem nepotis aspicere adloqui, eripere senatui. Quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse. Vitellii et Veranii voce defletum Caesarem, ab imperatore et Augusta defensam Plancinam. Proinde venena et artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiamque aviam ac patruum sanguine miserrimae domus exsatiaret. Biduum super hac imagine cognitionis absumptum, urgente Tiberio liberos Pisonis, matrem uti tuerentur. Et cum accusatores ac testes certatim perorarent respondente nullo, miseratio quam invidia augebatur. Primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul (nam referente Caesare magistratus eo etiam munere fungebantur) nomen Pisonis radendum fastis censuit, partem bonorum publicandam, pars ut Cn. Pisoni filio concederetur, isque praenomen mutaret; M. Piso exuta dignitate et accepto quinquagies sestertio in decem annos relegaretur, concessa Plancinae incolumitate ob preces Augustae.

Nato je Tiberij mladeniča opral obtožb, češ da je povzročil državljansko vojno, kajti šlo naj bi za očetov ukaz, zato se krivda ne more prenesti na sina. Obenem je potožil nad težko usodo plemenite hiše in njega samega, čeprav ga je slednja doletela do neke mere po pravici. O Plankini je govoril obtožujoče in s sramom, a pri tem omenjal prošnje svoje matere, nad katero so se najodličnejši na skrivem vse bolj zgražali. To naj bi bila torej babičina pravica, da gleda vnukovo morilko, jo nagovarja in jemlje senatu. Kar vsem državljanom zagotavljajo zakoni, tega Germanik ni bil deležen. Vitelijev in Vernajev glas je objokoval Cezarja, cesar in Avgusta sta branila Plankino. Zato naj strup in svoje umetnosti, ki jih tako uspešno uporablja, obrne proti Agripini, proti njenim otrokom, odlično babico in strica pa naj nasiti s krvjo najbolj obžalovanja vredne družine. Za preiskavo te vrste so potrošili še dva dneva, pri čemer je Tiberij pritiskal na Pizonove otroke, naj zaščitijo mater. In ko so tožniki in priče, kot da bi med sabo tekmovali, nastopali z govori, ne da bi kdo ugovarjal, je usmiljenje raslo bolj kot sovraštvo. Prvi je bil zaprosen za mnenje konzul Avrelij Kota (kajti ko je govoril cesar, je moral tudi on opraviti dolžnost), ki je predlagal, naj se Pizonovo ime izbriše iz koledarja, naj se del njegovega imetja proda na dražbi, del pa dodeli sinu Gneju Pizonu, ki mora spremeniti svoj prenamen; Marku Pizonu naj se odvzamejo senatorske časti, prejme naj pet milijonov sestercijev in za deset let naj bo izgnan; Plankini naj se po zaslugi Avgustinega posredovanja oprosti.

3.18. Multa ex ea sententia mitigata sunt a principe: ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonii, qui bellum patriae fecisset, Iulli Antonii, qui domum Augusti violasset, manerent; et M. Pisonem ignominiae exemit concessitque ei paterna bona, satis firmus, ut saepe memoravi, adversum pecuniam et tum pudore absolutae Plancinae placabilior. Atque idem, cum Valerius Messalinus signum aureum in aede Martis Ultoris, Caecina Severus aram ultioni statuendam censuissent, prohibuit, ab externas ea victorias sacrari dictitans, domestica mala tristitia operienda. Addiderat Messalinus Tiberio et Augustae et Antoniae et Agrippinae Drusoque ob vindictam Germanici grates agendas omiseratque Claudii mentionem. Et Messalinum quidem L. Asprenas

senatu coram percunctatus est, an prudens praeterisset, ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. Mihi, quanto plura recentium seu veterum revolve, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur. Quippe fama spe veneratione potius omnes destinabantur imperio quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat.

Veliko teh predlogov je cesar ublažil. Pizonovo ime naj se ne izbriše iz koledarja, saj sta ostali tudi imeni Marka Antonija, ki je z domovino začel vojno, in Julija Antonija, ki je bil razžalil Avgustovo hišo. Marka Pizona je izvzel iz postopka odvzema časti in mu dovolil prevzeti očetovo posest, dovolj je stanovit, kot sem že večkrat omenil, v denarnih zadevah, tedaj pa tudi bolj spravljen zaradi sramu, ker je bila Plankina oproščena. Ko je Valerij Mesalin predlagal, naj se v templju Marsa Maščevalca postavi zlat kip, Kajkina Sever pa oltar Maščevanja, je to preprečil, rekoč, da se take stvari posveča samo zaradi zunanjih vojn, medtem ko je domače nesreče treba skrivati v žalosti. Mesalin je dodal, da se je treba Tiberiju, Avgustu, Antoniji, Agripin in Druzu zahvaliti za maščevanje Germanika, pri tem pa ni omenil Klavdija. In potem ko je L. Asprenas Mesalina vpričo senata vprašal, ali ga namenona ni omenil, je bilo dopisano tudi Klavdijevo ime. Meni pa se zdi, več ko premišlujem o sedanjosti in preteklosti, da je vse človeško igra usode; kajti ugled, upanje, čaščenje je vse druge prej določalo za vodenje imperija kot tistega, ki ga je usoda kot bodočega vladarja skrivala pred javnostjo.

ZGODOVINSKI OKVIR – GLAVNA AKTERJA IN DOGODKI PO GERMANIKOVI SMRTI

Gnej Kalpurnij Pizon, rojen ok. l. 42 v aristokratski družini plebejskega izvora¹³ – njegov oče je bil pristaš Pompejeve stranke, pod Avgustom pa je postal konzul v kriznem letu 23 pr. n. št. (gl. Tac., *Ann.* 2.43.2) –, je pred namestništvom v Siriji (17–19) opravil več magistratur v Rimu in provincah,¹⁴ bil je *tresvir monetalis* (ok. 23/22 pr. n. št.), konzul l. 7 pr. n. št. skupaj s Tiberijem, namestnik v Afriki (nekje med letoma 6/5 pr. n. št. in 3 po n. št.) in Španiji (9/10 po n. št.). Bil je osebni prijatelj Avgusta (Tac., *Ann.* 3.12.1) in Tiberija (Tac., *Ann.* 3.16.4), še pred namestništvom v Afriki najvišji svečenik (*pontifex*), od l. 14 n. št. pa član kolegija *sodales Augustales*. V tej vlogi, morda celo kot predstojnik (*magister*), je, najverjetneje okrog l. 17, dal na Marsovem polju pri oltarju Previdnosti postaviti Germaniku častni kip, s katerega naj bi po sklepu senata izbrisali njegovo ime (SC, v. 82–84). Leta 17 ga je Tiberij imenoval za legata v Siriji (Tac., *Ann.* 2.43.2, Svet., *Tib.* 52.3).

¹³ Za gens *Calpurnia* gl. *PIR*² II 47–78, št. 240–334 (*Stemma Pisonum* med str. 54 in 55); Syme, *Augustan Aristocracy*, 329–345, 367–381 in pass.; Löbl-Hofman, *Die Calpurnier*.

¹⁴ Za njegovo kariero gl. *PIR*² II 58–61, št. 287; Shotter, »Cnaeus Calpurnius Piso«; Syme, *Augustan Aristocracy*, 367–375; Caballos Rufino et al., *El senadoconsulto*, 228–231; Eck et al., *Das senatus consultum*, 71–77; Eck, »C. Piso, Cn.«, 946–947.

Nero Klavdij Druz Germanik,¹⁵ rojen 24. maja 15 pr. n. št. (Svet., *Kalig.* 1.1), je bil sin Nerona Klavdija Druza in Antonije, vnuk Livije Avguste in Marka Antonija, Tiberijev nečak in od l. 4 pr. n. št. adoptivni sin, (dalnji) nečak Avgusta, Klavdijev brat in oče Kaligule. Po Tiberijevi adopciji (Svet., *Tib.* 15.2; Tac., *Ann.* 1.3.5; Kasij Dion 55.13.2) se je imenoval Gaj Julij Cezar Germanik. Bil je poročen z Avgustovo vnukinjo Vipsanijo Agripino, v tem zakonu se je rodilo 9 otrok (Svet., *Kalig.* 7; gl. tudi SC v. 139). Bil je član več svečeniških kolegijev, kolegija avgurov, arvalske bratovščine (*frater Arvalis*), *flamen Augustalis* (Tac., *Ann.* 2.83.1) in član kolegija *sodales Augustales* (Tac., *Ann.* 1.54.1; gl. tudi SC, v. 83–84). Leta 7 je postal kvestor. Med letoma 7 in 9 je poveljeval v Iliriku (morda kot *leg. Aug. pro praetore*), prejel *ornamenta praetoria* in *ornamenta triumphalia* in različne pravice. Leta 11 je poveljeval v Germaniji, l. 12 je v Rimu opravljal konzulat (Kasij Dion, 56.26.1), na začetku l. 13 je z *imperium proconsulare* prevzel poveljstvo nad renskima armadama in nad galskimi provincami (*tres Galliae*). Leta 14 je nadzoroval izvajanje cenusa v galskih provincah (Tac., *Ann.* 1.31.2. in 1.33.1), v Belgiki je izvedel za Avgustovo smrt (14. avgusta) in takoj prisegel zvestobo Tiberiju (Tac., *Ann.* 1.34.1). V letih 14–16 se je bojeval v Germaniji, kjer se je zelo izkazal, vendar ga je Tiberij, potem ko je spoznal nesmiselnost napadalnih operacij, odpoklical, po Tacitovem prepričanju iz nevoščljivosti ob velikih vojaških zmagah (Tac., *Ann.* 2.26.2–8). Triumf je slavil 26. maja 17 (Tac., *Ann.* 2.41.2).¹⁶ Imenovan je bil za konzula za l. 18 in prejel *imperium proconsulare maius* nad vzhodnimi provincami, Pizon pa je bil imenovan za njegovega pomočnika (*adiutor*; SC 49–51; Tac., *Ann.* 3, 12. 1). Jeseni 17 se je skupaj z ženo Agripino in sinom Kaligulo odpravil na vzhod. Po srečanju z Druzom Ml. v Dalmaciji je 1. jan. 18 nastopil svoj drugi konzulat v Nikopolu (*Nikopolis*) v Ahaji in obiskal nekatere kraje v Grčiji, Trakiji, ob obali Črnega morja in v Mali Aziji, med drugim tudi Apolonovo preročišče v Kolofonu, ki naj bi mu napovedal zgodnjo smrt (Tac., *Ann.* 2.53.1–54.2). V Armeniji je postavil na prestol Rimu naklonjenega kralja (Tac., *Ann.* 2.56.2), nato je Komageno in Kapadokijo uredil kot prokuratorski provinci (Kasij Dion 57.17.7; Tac., *Ann.* 2.56.3–4) in skupaj z Druzom prejel *ovatio* (Tac., *Ann.* 2.64.1).

Po prihodu v Sirijo se je okrepil konflikt med njim in Pizonom (Tac., *Ann.* 2.57). Zgodaj l. 19 se je Germanik odpravil na daljše potovanje v Egipt in se jeseni vrnil v Sirijo. Ob ponovni zaostritvi konflikta s Pizonom (Tac., *Ann.* 2.69.1; Svet., *Kalig.* 3.3) je težko zbolel, mu odpovedal prijateljstvo in razglasil, da sta ga on in njegova žena Munacija Plankina zastrupila (SC v. 28–29; Tac., *Ann.* 2.71.1). 10. oktobra 19 je umrl (Tac., *Ann.* 2.72.2), na forumu v Antiohiji so njegovo truplo sežgali (Tac., *Ann.* 2.73.4), pepel pa je žena Agripina spomladi 20 pripeljala v Rim, kjer so ga položili v Avgustov

¹⁵ Gl. Kienast, *Römische Kaisertabelle*, 79–82 z lit.

¹⁶ Vidman, *Fasti Ostienses*, 12.33.

mavzolej (Tac., *Ann.* 3.4.1). Vsesplošno žalovanje (Tac., *Ann.* 2.82; Svet., Kalig. 5.6) je trajalo od 8. decembra l. 19 do konca marca ali začetka aprila l. 20, ko je Tiberij razglasil edikt, v katerem je pozval prebivalstvo h koncu žalovanja in pripravam na megalezijske igre (4. aprila; Tac., *Ann.* 3.6). 16. decembra 19 je bila senatova seja o časteh za Germanika (*de supremis honoribus Germanici*), o čemer poleg Tacita (Tac., *Ann.* 2.83)¹⁷ poročajo tudi ohranjeni napisi na bronastih ploščah.¹⁸

Pizon je skupaj z ženo Munacijo Plankino malo pred Germanikovo smrtjo zapustil Sirijo (Tac., *Ann.* 2.70.2; Svet., *Kalig.* 3.3), kamor se je po njegovi smrti ponovno odpravil, da bi jo spet prevzel v svoje roke (Tac., *Ann.* 2.76–79; 3.12–14; SC, 45–48). Iz ubežnikov in zajetih vojakov je sestavil vojsko (Tac., *Ann.* 78), se ob obalah Likije in Pamfilije srečal z ladjevjem, s katerim je potovala Agripina (Tac., *Ann.* 79), in zasedel utrdbo Kelenderis v Kilikiji, pred katero so se v nadaljevanju njegove enote spopadle z vojsko upravitelja Sirije Gneja Sentija Saturnina (Tac., *Ann.* 2.80). Bil je premagan in zatem dlje časa bival v Aziji in nato v Ahaji (Tac., *Ann.* 3.7.1).¹⁹ Kasneje se je odpravil v Ilirik na srečanje z Druzom in od tam preko Ankone v Rim (Tac., *Ann.* 2.81.3, 3.8–9). Po prihodu v Rim (verjetno jeseni l. 20) se je začel sodni proces (Tac., *Ann.* 3.11–15),²⁰ ki je trajal najmanj deset dni. Na njem je bil Pizon med drugim obsojen povzročitve državljanske vojne (SC, v. 45–48), ne pa tudi Germanikove smrti. Dva dni pred obsodbo, ki je bila razglašena 10. decembra (SC, v. 175), je napravil samomor (Tacit, *Ann.* 3. 15.3; SC, v. 6–7, 19).

Ob zaključku procesa je bil v senatu sprejet sklep, da se Tiberijev govor in senatovi sklepi (*haec senatus consulta*) vklešejo v bronaste plošče in postavijo v Rimu na mestu, ki ga izbere Tiberij (SC, v. 168–170), in da se v bronaste plošče vklesani sklep senata (*hoc senatus consultum*) postavi na javna mesta v provincialnih središčih in v vseh zimskih legijskih taborih (SC, v. 171–173).

NESKLADJE MED SENATUS CONSULTUM DE CN. PISONE PATRE IN TACITOM

Tacitov opis dogodkov ob Germanikovi smrti na več mestih odstopa od uradne verzije, objavljene na bronastih ploščah, ki jo je podpiral in dal objaviti

¹⁷ Za razlago posameznih časti gl. Koesterman, *Cornelius Tacitus*, 406–407.

¹⁸ Najbolje ohranjeni kopiji sta *Tabula Siarensis* (gl. Sánchez-Ostiz Gutiérrez, *Tabula Siarensis*) in *Tabula Hebana* (gl. Crawford et al., *Roman statutes I*, 519–521, n. 37).

¹⁹ Tac. *Ann.* 3.7.1: *Tum exuto iustitio reditum ad munia, et Drusus Illyricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis petendae e Pisone ultionis et crebro questu, quod vagus interim per amoena Asiae atque Achaiae adroganti et subdola mora scelerum probatione subvertere.* (»Po zaključenem žalovanju so se vrnili k svojim dolžnostim; Druz je odpotoval k vojski v Ilirik; vsi so opogumljeni zahtevali maščevanje nad Pizonom in se ponovno pritoževali, da skuša z dolgotrajnim bivanjem po prijetnih krajih Azije in Ahaje uničiti dokaze o svoji zločinah.«)

²⁰ Gl. Lebek, »Das senatus consultum«; Damon, »The Trial of Cn. Piso«; Mackay, »Questiones Pisonianae«; Nickbakh, *Tacitus und das SC*.

Tiberij. Iz njegovega poročila je namreč razbrati, da naj bi Tiberij komajda skrival, da se veseli Germanikove smrti (3.2.3); Tiberij in njegova žena naj bi se v času žalovanja morda zato ne pojavljala v javnosti, da ne bi nihče opazil lažnosti njunega žalovanja (3.3.1); Pizon naj bi menil, da je Tiberij vedel, da je njegova mati seznanjena z zaroto (3.10.4); ovrigel naj bi obtožbe glede Germanikove zastrupitve (3.14.1); Plankina naj bi bila oproščena zaradi tajnih prošenj Avguste (3.15.2); v Pizonovih rokah naj bi bili spisi s Tiberijevimi navodili glede Germanika, ki bi lahko cesarja inkriminirali, če bi bili objavljeni (3.16.1); Tacit naj bi v mladosti slišal od starejših, da naj se Pizon ne bi bil ubil sam, temveč naj bi nekoga poslali izvršit usmrtitev (3.16.1).

Poleg navedenega je med Tacitovo in uradno verzijo tudi časovno neskladje glede procesa. Tacit je namreč v poglavju, ki sledi njegovemu poročilu o procesu, zapisal, da je Druz zapustil Rim in se kmalu zatem vrnil z ovajicami (Tac., *Ann.* 3.19.3),²¹ kar pa se, sodeč po *Fasti Ostienses*, ni zgodilo v drugi polovici decembra l. 20, kot bi bilo pričakovati glede na datum senatovega sklepa (SC, v. 175), temveč 28. maja tega leta.²² Med Tacitovim poročilom in sklepom senata torej obstaja časovna vrzel več kot šestih mesecev.²³ Po mnenju izdajateljev se je Tacit zmotil ali pa iz kompozicijskih razlogov opustil nizanje dogodkov v kronološkem sosledju. Slednje naj bi bilo v Analih opaziti na več mestih, še posebej kadar je govor o Germaniku.²⁴ Da je kronološko bolj verodostojen uradni dokument in da se je proces odvil po 28. maju, naj bi kazalo med drugim tudi to, da je v senatovem sklepu v Tiberijevi titulaturi dvakrat navedena 22. tribunska oblast (SC, v. 5 in v. 174), ki jo je prejel šele 26. junija l. 20, in da je pri omembi žalovanja Germanikovih otrok (SC, v. 146–147) pri mlajših navedena otroška bolečina (*puerilis dolor*), pri Neronu Juliju Cezarju pa *iam iuvenis dolor*, kar ne bi bilo mogoče pred 7. junijem, ko je oblegel moško togo (*toga virilis*). Med argumenti za poznejšo datacijo navajajo tudi napeto ozračje v Rimu spomladi l. 20, ko se je ob koncu uradnega žalovanja in potem, ko so Germanikov pepel položili v mavzolej, Tiberij čutil celo primorane razglasiti edikt, s katerim je prebivalce pozval, naj prenehajo žalovati (Tac., *Ann.* 3.6); proces ali zgolj prisotnost Pizona v Rimu bi lahko dodatno podžgala razgrete strasti. Tudi vse, kar piše Tacit v zvezi s Pizonom po Germanikovi smrti, bi se lahko zgodilo le v daljšem časovnem obdobju: povratek v Sirijo, zbiranje vojaških enot, boji s Sentijem Saturninom, Pizonova

21 *Drusus urbe egressus repetendis auspiciis, mox ovans introiit.* (»Druz je odšel iz mesta, da bi obnovil avspicije, in se kmalu zatem vrnil z ovacijami.«) Gl. tudi Tac., *Ann.* 3.11.1: *Drusus rediens Illyrico, quamquam patres censuissent ut ovans iniret, prolato honore urbem intravit.* (»Druz se je vrnil iz Ilirika in kljub temu, da so mu senatorji odobrili ovacije, je to čast odložil in vstopil v mesto.«)

22 Vidman, *Fasti Ostienses*, 41: *V k. Iun. Drusus [Caesar] triumphavit ex Illyrico.* (»Peti dan pred junijskimi kalendami je Druz Cezar proslavil triumf za zmage v Iliriku.«)

23 Za kronološka vprašanja oz. časovno diskrepanco gl. Eck et al., *Das senatus consultum*, 109–121; Griffin, »The Senates story«, 259–260; Woodman, *The Annals of Tacitus*, pass.; Mackay, »Questiones Pisonianae«, 357–367; Nickbakht, *Tacitus und das SC*, 132–142.

24 Eck et al., *Das senatus consultum*, 116–117.

kapitulacija, daljše bivanje v Aziji in nato Ahaji, potovanje v Ilirik na srečanje z Druzom, pot v Rim.²⁵ Če bi tja prispel v pozni jeseni l. 20, morda oktobra, bi bilo tudi lažje izpeljati proces tako, da bi bil pravičen do vseh vpletenih, za kar si je, kot je večkrat poudarjeno v obeh poročilih (Tac. *Ann.* 3.8.2; 3.12; 3.17; SC v. 16, 20, 114), prizadeval Tiberij.

BIBLIOGRAFIJA

- CIL* II².5: *Inscriptiones Hispaniae Latinae. Pars V: Conventus Astigitanus*. Uredil A. U. Stylow et al. Berlin: Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, 1998.
- Bruun, Christer. »Roman Government and Administration.« V: Christer Bruun in Jonathan Edmondson, ur., *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy*, 274–298. New York: Oxford University Press, 2014.
- Caballos Rufino, Antonio, Werner Eck in Fernando Fernández. *El senadoconsulto de Gneo Pisón padre*. Serie Ediciones Especiales 18. Sevilla: Universidad de Sevilla, 1996.
- Crawford, Michael Hewson, et al. *Roman Statutes I*. Bulletin of the Institute of Classical Studies. Supplement 64. London: Institute of Classical Studies, 1996.
- Damon, Cynthia. »The Trial of Cn. Piso in Tacitus' Annals and the 'Senatus Consultum de Cn. Pisone Patre': New Light on Narrative Technique.« *The American Journal of Philology*, 120 (1): 143–162.
- Eck, Werner, Antonio Caballos Rufino in Fernando Fernández. *Das senatus consultum de Cn. Pisone Patre*. Vestigia 48. München: Beck, 1996.
- Eck, Werner. »C. Piso, Cn.« V: Hubert Cancik in Helmuth Schneider, ur., *Der Neue Pauly* 2, 946–947. Stuttgart: J.B. Metzler, 1997.
- Griffin, Miriam. »The Senates story. Werner Eck, Antonio Caballos and Fernando Fernández, *Das senatus consultum de Cn. Pisone Patre* (Vestigia 48) Munich, C.H. Beck, 1996.« Recenzija. *Journal of Roman Studies* 87 (1997): 249–263.
- Hofmann-Löbl, Iris. *Die Calpurnii. Politisches Wirken und familiäre Kontinuität*. Europäische Hochschulschriften. Reihe 3: Geschichte und ihre Hilfswissenschaften, Bd. 705. Frankfurt am Main: Peter Lang, 1996.
- Kienast, Dietmar. *Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*. 2. izdaja. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1996.
- Koestermann, Erich, ur. *Cornelius Tacitus: Annalen*. Band I. Buch 1–3. Heidelberg: C. Winter, 1963.
- Lebek, Wolfgang Dieter. »Das senatus consultum de Cn. Pisone patre und Tacitus.« *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 128 (1999): 183–211.
- Mackay, Christopher S. »Quaestiones Pisonianae: procedural and chronological notes on the s.c. de Cn. Pisone Patre.« *Harvard Studies in Classical Philology* 101 (2003): 311–370.
- Nickbakht, Mehran A. *Tacitus und das senatus consultum de Cn. Pisone patre. Untersuchungen zur historischen Arbeitsweise des Tacitus in den Annalen*. Doktorska disertacija. Düsseldorf: Heinrich-Heine-Universität, 2005.
- PIR²: *Prosopographia imperii Romani saec. I.II.III Pars I-V*. A-O. Uredila E. Groag in A. Stein. Berlin in Leipzig: Walter de Gruyter, 1933–1936.

²⁵ Eck et al., *Das senatus consultum*, 111–115.

- Rowe, Gregory. »The Roman State: Laws, Lawmaking, and Legal Documents.« V: Christer Bruun in Jonathan Edmondson, ur., *The Oxford Handbook of Roman Epigraphy*, 299–318. New York: Oxford University Press, 2014.
- Sánchez-Ostiz Gutiérrez, Álvaro, ur. *Tabula Siarensis*. Edición, traducción y comentario. Pamplona: EUNSA, 1999.
- Shotter, D. C. A. »Cnaeus Calpurnius Piso, Legate of Syria.« *Historia* 23 (1974): 229–245.
- Stylow, Armin U. in Sebastián Corzo Pérez »Eine neue Kopie des *senatus consultum de Cn. Pisone Patre*.« *Chiron* 29 (1999): 23–28.
- Syme, Ronald. *Augustan Aristocracy*. Oxford: Clarendon Press, 1986.
- Tacitus. *Annales I—VI*. Uredil S. Borzsak. Stuttgart in Leipzig: Teubner, 1992.
- Vidman, Ladislav. *Fasti Ostienses*. 2. izdaja. Praga: Československá Akademié, 1982.
- Woodman, A. J. in R. Martin, ur. *The Annals of Tacitus*. Book 3. Cambridge Classical Texts and Commentaries 32. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.